

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

شماره ۲۲ | فروردین ۱۴۰۰

تذکر

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش جدیدترین و به‌روزترین آمار و اطلاعاتی است که در زمان انتشار آن (۱۵ فروردین ۱۴۰۰) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و یا سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌نماید.

فهرست مطالب

۲	اقتصاد ایران در یک نگاه
۱	بخش واقعی
۲	قیمت‌ها و تورم
۳	تراز پرداخت‌ها
۴	بازار ارز
۵	متغیرهای پولی و اعتباری
۶	وضعیت مالی دولت
۷	بازار سرمایه
۸	سایر تحولات

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در بهار ۱۳۹۹»، درصد تغییر این درآمدها در بهار ۱۳۹۹ نسبت به بهار ۱۳۹۸ است.

نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:
<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	زمستان ۱۳۹۸	سال ۱۳۹۸	بهار ۱۳۹۹	تابستان ۱۳۹۹	پاییز ۱۳۹۹	زمستان ۱۳۹۹	سال ۱۳۹۹
مشارکت و بیکاری (درصد)							
نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۴۲/۴	۴۴/۱	۴۱/۰	۴۱/۸	۴۱/۴	-	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۱۰/۶	۱۰/۷	۹/۸	۹/۵	۹/۴	-	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۵/۷	۲۶/۰	۲۴/۵	۲۳/۱	۲۳/۷	-	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)							
تولید ناخالص داخلی	-۶/۴	-۶/۵	-۲/۹	۵/۲	۳/۹	-	-
صنایع و معادن	۲/۲	۲/۳	۲/۶	۷/۹	۷/۰	-	-
نفت	-۳۵/۶	-۳۸/۷	-۱۶/۷	۲۲/۲	۹/۷	-	-
کشاورزی	۷/۸	۸/۸	۴/۹	۴/۱	۵/۲	-	-
خدمات	-۰/۵	-۰/۲	-۱/۹	۰/۸	۰/۱	-	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۰/۱	۱/۱	-۰/۶	۳/۲	۲/۹	-	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	-۱۷/۵	-۵/۹	-۱/۱	-۰/۲	۱/۸	-	-
نفت (هزار بشکه در روز)							
متوسط تولید*	۲,۰۵۹	۲,۱۹۴	۱,۹۶۶	۱,۹۴۲	۱,۹۸۶	-	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)							
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۲۴/۴	۳۴/۸	۲۱/۱	۳۰/۶	۴۴/۲	۴۷/۱	۳۶/۴
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۱۵/۰	۳۶/۷	۱۲/۰	۴۰/۷	-	-	-
تراز پرداختها (میلیون دلار)							
صادرات نفتی	۵,۵۲۶	۲۹,۰۱۶	۳,۸۶۵	۴,۶۹۳	-	-	-
صادرات غیرنفتی	۷,۱۷۸	۳۰,۳۷۵	۵,۰۷۳	۶,۴۹۹	-	-	-
واردات کالا	۱۴,۴۷۱	۵۲,۲۳۶	۹,۱۵۰	۱۱,۸۲۴	-	-	-
تراز حساب کالا	-۱,۷۶۷	۷,۱۵۵	-۲۱۲	-۶۳۲	-	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۷,۲۹۳	-۲۱,۸۵۵	-۴,۰۷۷	-۵,۳۲۵	-	-	-
تراز حساب جاری	-۲,۴۰۴	۳,۷۵۳	-۶۲۲	-۱,۲۰۶	-	-	-
تراز حساب سرمایه	۶,۱۰۸	-۶,۶۶۹	-۲,۹۰۳	-۹۹۰	-	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	۵,۴۵۱	۱,۲۹۸	-۱,۰۰۶	-۸۷۸	-	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)							
بازار آزاد	۱۳۸,۷۸۲	۱۲۸,۲۷۸	۱۶۲,۳۷۶	۲۲۰,۸۶۱	۲۷۲,۹۵۰	۲۴۴,۰۲۷	۲۲۵,۰۵۴
رسمی	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰
سامانه نیما (حواله)	۱۲۵,۶۵۷	۱۱۱,۸۱۳	۱۴۴,۴۳۰	۱۸۷,۳۶۵	۲۵۱,۹۱۴	۲۴۱,۱۰۶	۲۰۶,۲۰۴
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)							
پایه پولی	۳,۵۲۸/۵	۳,۵۲۸/۵	۳,۸۳۳/۵	۳,۷۲۰/۶	۴,۰۷۵/۴	-	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱,۱۰۶/۹	۱,۱۰۶/۹	۱,۱۳۲/۹	۱,۲۹۱/۹	۱,۲۶۸/۴	-	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	۱۵۶/۳	۱۵۶/۳	۳۹۴/۳	۱۷۲/۷	۱۲۳/۰	-	-
خالص دارایی‌های خارجی به بانک مرکزی	۳,۴۷۵/۷	۳,۴۷۵/۷	۳,۶۶۹/۱	۳,۶۳۱/۸	۳,۸۳۸/۳	-	-
نقدینگی	۲۴,۷۲۱/۵	۲۴,۷۲۱/۵	۲۶,۵۷۱/۷	۲۸,۹۵۸/۹	۳۱,۳۰۰/۲	-	-
حجم پول	۴,۲۷۳/۰	۴,۲۷۳/۰	۵,۰۲۰/۵	۶,۰۰۷/۰	۶,۱۷۰/۳	-	-
سپرده‌های دیداری	۳,۶۶۱/۶	۳,۶۶۱/۶	۴,۴۴۲/۵	۵,۴۰۷/۴	۵,۵۲۸/۱	-	-
شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)	۲۰,۴۴۸/۵	۲۰,۴۴۸/۵	۲۱,۵۵۱/۲	۲۲,۹۵۱/۹	۲۵,۱۲۹/۹	-	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)							
داده‌های این بخش در دسترس نیست.							
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)							
شاخص کل	۵۱۲,۹۰۰	۵۱۲,۹۰۰	۱,۲۷۰,۶۲۷	۱,۵۹۵,۱۶۰	۱,۴۳۹,۱۲۴	۱,۳۰۷,۶۵۷	۱,۳۰۷,۶۵۷
شاخص مالی	۶۳۶,۷۰۰	۶۳۶,۷۰۰	۱,۸۵۵,۱۵۱	۲,۰۸۷,۹۵۷	۲,۰۰۱,۹۳۹	۱,۷۸۲,۰۶۸	۱,۷۸۲,۰۶۸
شاخص صنعت	۴۵۸,۰۰۰	۴۵۸,۰۰۰	۱,۱۰۹,۵۳۲	۱,۴۱۵,۰۲۴	۱,۲۶۴,۵۳۲	۱,۱۵۴,۲۵۸	۱,۱۵۴,۲۵۸
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۱۸,۷۳۲	۱۸,۷۳۲	۴۷,۵۹۷	۶۰,۰۳۵	۵۷,۰۵۹	۵۱,۶۰۱	۵۱,۶۰۱

مأخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مرکز آمار ایران
* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

۱. بخش واقعی

جدیدترین آمار منتشرشده حساب‌های ملی سال ۱۳۹۹ از سوی بانک مرکزی از رشد مثبت اقتصادی کشور در پاییز و نه ماهه نخست این سال حکایت دارد. در فصل سوم سال ۱۳۹۹ همچون فصل قبل از آن، رشد تمامی گروه‌های اصلی فعالیت‌های اقتصادی از جمله بخش نفت، مثبت بوده است. این در حالی است که شرایط ویژه ناشی از شیوع ویروس کرونا هم از طرف عرضه - با تعطیلی یا کاهش فعالیت برخی از کسب‌وکارها - و هم از طرف تقاضا - با کاهش مصرف برخی از کالاها و خدمات - محدودکننده رشد اقتصادی بوده است.

بر اساس گزارش بانک مرکزی، کل ارزش افزوده ایجادشده در اقتصاد کشور در پاییز و نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ به ترتیب بالغ بر ۹,۲۸۳ هزار میلیارد ریال و ۲۴,۷۲۹ هزار میلیارد ریال بوده که به قیمت‌های ثابت از رشد اقتصادی به ترتیب ۳/۹ درصدی و ۲/۲ درصدی حکایت دارد. بخش عمده این رشد در پاییز و در نه ماهه نخست این سال مربوط به گروه صنایع و معادن بوده است. رشد اقتصادی بدون نفت نیز در پاییز معادل ۲/۹ درصد و در نه ماهه نخست این سال معادل ۱/۹ درصد بوده است.

گروه نفت که در تمام فصول سال ۱۳۹۸ و فصل نخست سال ۱۳۹۹ رشد منفی را تجربه کرده بود، از تابستان سال ۱۳۹۹ با رشد قابل توجه ارزش افزوده مواجه شد و این مهم در پاییز نیز با رشد ۹/۷ درصدی تکرار شد تا رشد این بخش در مجموع نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ به ۳/۹ درصد برسد. عمده رشد بخش نفت به افزایش تولید گاز طبیعی و میعانات گازی و همچنین افزایش صادرات نفت خام مربوط می‌شود، در حالی که تغییر خاصی در زمینه رفع تحریم‌های آمریکا در این دوره به وقوع نپیوسته است. اگر رشد بخش نفت به افزایش دارایی‌های بلوکه‌شده ایران در کشورهایی از قبیل چین منجر شده باشد، اثر واقعی چندانی در وضعیت فعلی اقتصاد ایران نخواهد داشت، ضمن این که می‌تواند با رشد بیشتر پایه پولی از محل

جدول ۱- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیرمجموعه‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)

سهم از رشد در نه ماهه نخست	۱۳۹۹				۱۳۹۸					
	۱۳۹۹	نه ماهه نخست	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز		تابستان
۰/۵	۴/۶	۵/۲	۴/۱	۴/۹	۸/۸	۷/۸	۷/۲	۹/۸	۸/۵	گروه کشاورزی
۰/۵	۳/۹	۹/۷	۲۲/۲	-۱۶/۷	-۳۸/۷	-۳۵/۶	-۱۰/۱	-۵۰/۴	-۴۷/۴	گروه نفت
۱/۵	۶/۰	۷/۰	۷/۹	۲/۶	۲/۳	۲/۲	۷/۱	۰/۴	-۰/۱	گروه صنایع و معادن
-۰/۲	-۰/۳	۰/۱	۰/۸	-۱/۹	-۰/۲	-۰/۵	۲/۰	-۱/۷	-۰/۳	گروه خدمات
-	۱/۹	۲/۹	۳/۲	-۰/۶	۱/۱	۰/۱	۳/۸	۰/۵	۰/۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)
۲/۲	۲/۲	۳/۹	۵/۲	-۲/۹	-۶/۵	-۶/۴	۱/۷	-۹/۱	-۱۱/۰	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تحولات اقتصادی ایران در بخش واقعی، نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ (به قیمت‌های ثابت ۱۳۹۰)

داده‌های بازبینی‌شده بانک مرکزی نشان می‌دهد که روند کاهشی مصرف بخش خصوصی که به افت مستمر رفاه خانوار منجر شده بود، از فصل دوم سال ۱۳۹۹ متوقف شده، به نحوی که رشد مصرف بخش خصوصی در تابستان این سال معادل ۱/۱ درصد و در پاییز معادل ۰/۱ درصد بوده است. البته این متغیر در مجموع نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ افت ۱/۱ درصدی را تجربه کرده است. در مقابل، رشد مصرف دولتی در فصل پاییز منفی ۳/۷ درصد و در مجموع نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ مثبت ۱/۶ درصد بوده است. روند نزولی مستمر و نگران‌کننده تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز در پاییز سال ۱۳۹۹ متوقف شده و رشد مثبت ۱/۸ درصدی برای این متغیر در پاییز، رشد مثبت ۰/۲ درصدی آن در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ را به ارمغان آورده است. البته این رشد مثبت تشکیل سرمایه مدیون سرمایه‌گذاری در بخش ساختمان است و تشکیل سرمایه ماشین‌آلات در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ انقباض ۱/۷ درصدی را تجربه کرده

است. عملکرد تجارت خارجی کشور نیز از افت صادرات و واردات در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ حکایت دارد که مقدار آن‌ها به قیمت‌های ثابت به ترتیب ۱۳/۹ درصد و ۳۳/۳ درصد کمتر از مدت مشابه سال قبل از آن بوده است. نکته قابل توجه اینجا است که بر اساس ارقام دلاری واردات و صادرات در آمار ارائه شده از تراز پرداخت‌های کشور، افت صادرات در سال ۱۳۹۹ شدیدتر از واردات بوده است. همچنین بر مبنای ارقام ریالی جاری صادرات و واردات در گزارش حساب‌های ملی، رشد واردات کالاها و خدمات در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ بیشتر از رشد صادرات کالاها و خدمات بوده است. بنابراین افت شدیدتر واردات کالاها و خدمات نسبت به صادرات کالاها و خدمات به قیمت‌های ثابت در سال ۱۳۹۹ می‌تواند نشانه‌ای از افزایش شدید هزینه واردات در پی تشدید تحریم‌های آمریکا و احتمالاً کاهش تخصیص ارز با نرخ رسمی باشد. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن نشان می‌دهد.

جدول ۲- نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)

نخست	۱۳۹۹					۱۳۹۸				
	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	
-۱/۱	۰/۱	۱/۱	-۴/۵	-۷/۷	-۱۱/۳	-۱/۸	-۹/۵	-۸/۰	-۱۱/۳	
۱/۶	-۳/۷	۶/۵	۱/۲	-۶/۰	-۴/۹	-۳/۳	-۶/۸	-۹/۰	-۴/۹	
۰/۲	۱/۸	-۰/۲	-۱/۱	-۵/۹	-۱۷/۵	۲/۱	-۰/۹	-۴/۹	-۱۷/۵	
-۱/۷	۰/۹	۴/۴	-۱۱/۳	-۱۰/۰	۱/۷	-۱۵/۱	-۹/۷	-۱۸/۹	۱/۷	
۰/۸	۲/۱	-۱/۴	۳/۶	-۴/۳	-۲۴/۷	۱۰/۶	۱/۷	۳/۳	-۲۴/۷	
خالص صادرات کالاها و خدمات										
-۱۳/۹	-۰/۶	-۹/۳	-۳۰/۸	-۲۹/۹	-۲۶/۲	-۴/۹	-۳۹/۷	-۳۸/۶	-۲۶/۲	
-۳۳/۳	-۲۳/۹	-۳۱/۳	-۴۴/۳	-۳۸/۱	-۱۱/۴	-۲۸/۶	-۴۸/۰	-۵۰/۵	-۱۱/۴	
۱/۹	۳/۴	۴/۹	-۲/۹	-۶/۸	-۶/۸	۱/۸	-۹/۱	-۱۱/۷	-۶/۸	

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش تحولات اقتصادی ایران در بخش واقعی، نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ (به قیمت‌های ثابت ۱۳۹۰)

است که خروجی مدل تعادل عمومی واحد تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه از رشد اقتصادی ۲/۱ درصدی ایران در سال ۱۴۰۰ حکایت دارد.

سندوق بین‌المللی پول رشد اقتصادی ایران در سال ۱۴۰۰ را ۳/۲ درصد و بانک جهانی این رقم را ۱/۵ درصد پیش‌بینی کرده است. این در حالی

سرمایه‌گذاری

به پروانه‌های بهره‌برداری رشد قابل توجه ۲۳۵/۱ درصدی را تجربه کرده و به ۱,۷۹۱/۸ هزار میلیارد ریال رسیده است. عمده این رشد به ترتیب به صدور پروانه بهره‌برداری یک شرکت پالایش گاز (۵۵۸/۳) هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری و پس از آن یک شرکت تولید کود شیمیایی (۱۴۸/۴) هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری، یک شرکت پالایش نفت (۱۴۲/۶) هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری و یک مجتمع صنایع آلومینیوم (۱۳۶/۲) هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری مربوط بوده است. جدول ۳ سرمایه پیش‌بینی‌شده برای جوازهای تأسیس صادره و همچنین سرمایه محقق‌شده در پروانه‌های بهره‌برداری مجوز داده‌شده را نشان می‌دهد.

براساس آمار اعلام‌شده از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت، در یازده ماهه ابتدایی سال ۱۳۹۹ در مجموع ۳۶ هزار و ۱۶۲ فقره جواز تأسیس در بخش صنعت صادر شده که نسبت به مدت مشابه سال قبل رشد قابل توجه ۴۰/۰ درصدی را نشان می‌دهد. سرمایه پیش‌بینی‌شده برای جوازهای تأسیس صادره در این ۱۱ ماه نزدیک به ۵,۹۲۵/۲ هزار میلیارد ریال تخمین خورده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن ۷۲/۸ درصد رشد نشان می‌دهد. از طرفی تعداد پروانه‌های صادره جهت بهره‌برداری، شامل پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد و توسعه‌ای، از ابتدای سال تا انتهای بهمن ۱۳۹۹ به ۶ هزار و ۴۹۱ واحد رسیده که ۷/۰ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل از آن است. سرمایه مربوط

جدول ۳- سرمایه مجوزهای صادره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	۱۱ ماهه نخست ۱۳۹۹	۱۱ ماهه نخست ۱۳۹۸
۷۲/۸	۵,۹۲۵/۲	۳,۴۲۸/۹
۲۳۵/۱	۱,۷۹۱/۸	۵۳۴/۷

مأخذ: گزارش وضعیت شاخص‌های صنعت، معدن و تجارت در هشت ماهه نخست سال ۱۳۹۹، وزارت صنعت، معدن و تجارت

نسبت به ماه مشابه دو سال قبل ۲۲/۲ درصد افت نشان می‌دهد. آمار صادرات نفتی در یکی دو سال اخیر از آمار تولید محرمانه‌تر تلقی شده و تقریباً هیچ آمار رسمی داخلی یا خارجی از آن منتشر نمی‌شود. با این حال خبرگزاری رویترز به نقل از برخی منابع از جمله شرکت بین‌المللی انرژی اس‌وی بی^۱ و با استفاده از منابع غیررسمی مانند داده‌های شرکت اطلاعات انرژی و ردیابی کپلر (Kpler) معمولاً تخمینی از این مقدار اعلام می‌کند که بر این اساس، صادرات نفت ایران در دسامبر ۲۰۲۰ (تقریباً مطابق با دی ۱۳۹۹) به حدود ۷۱۰ هزار بشکه در روز رسیده است. این در حالی است که این رقم در سال ۱۳۹۸ به حدود ۲۰۰ هزار بشکه در روز و با شیوع ویروس کرونا و کاهش تقاضای جهانی در اوایل سال ۱۳۹۹ به زیر ۱۰۰ هزار بشکه در روز نیز رسیده بود.

نفت

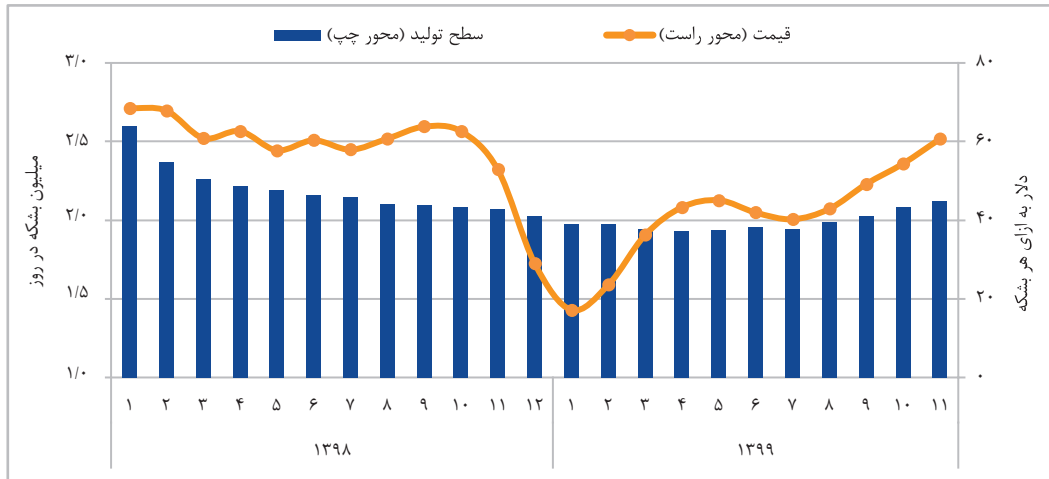
بخش نفت که در سال‌های گذشته یکی از ارکان اصلی اقتصاد کشور بود و بخش عمده درآمدهای دولت را تشکیل می‌داد، در پی شرایط خاص تحریمی کشور تقریباً از اوایل سال ۱۳۹۸ نقش کم‌رنگی در اقتصاد ایران داشته است. بر اساس گزارش‌های بانک مرکزی، سهم گروه نفت از کل ارزش افزوده ایجادشده در کشور به قیمت‌های جاری در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ تا رقم بی‌سابقه ۵/۲ درصد تنزل یافته است، در حالی که این رقم در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ به ترتیب معادل ۱۳/۵ درصد، ۱۳/۰ درصد و ۷/۴ درصد بود. انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود. بر اساس این گزارش‌ها، کل تولید نفت خام کشور در ماه فوریه ۲۰۲۱ (تقریباً مطابق با بهمن ۱۳۹۹)، به ۲/۱ میلیون بشکه در روز رسیده که نسبت به ماه مشابه سال قبل ۲/۴ درصد افزایش و

قیمت نفت خام سنگین ایران که در فروردین ۱۳۹۸ به ۶۸/۵ دلار به ازای هر بشکه رسیده بود و از خرداد تا دی این سال در محدوده ۶۱ تا ۶۴ دلار در نوسان بود، از بهمن‌ماه این سال کاهش شدیدتری را تجربه کرد و در آخرین ماه سال ۱۳۹۸ به حدود ۲۹ دلار رسید که تشدیدکننده

متوسط قیمت نفت سنگین ایران در فروردین ۱۳۹۹ به حدود بشکه‌ای ۱۷ دلار هم رسید. با این حال در ماه‌های بعدی قیمت نفت به تدریج رو به افزایش گذاشت و در بهمن‌ماه ۱۳۹۹ به محدوده ۶۰/۷ دلار به ازای هر بشکه بازگشت. نمودار ۱ قیمت و تولید نفت خام ایران را از ابتدای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

افت درآمدهای نفتی کشور بود. در واقع در هفته دوم ماه مارس (مطابق با نیمه دوم اسفندماه ۱۳۹۸) و در پی شیوع گسترده ویروس کرونا در سطح جهان، تقاضای جهانی نفت به شدت کاهش یافت و تصمیم اوپک‌پلاس مبنی بر عدم کاهش عرضه، افت شدید قیمت را حتی تا سطوح نزدیک به ۱۰ دلار در هر بشکه به دنبال داشت. در نتیجه،

نمودار ۱- متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

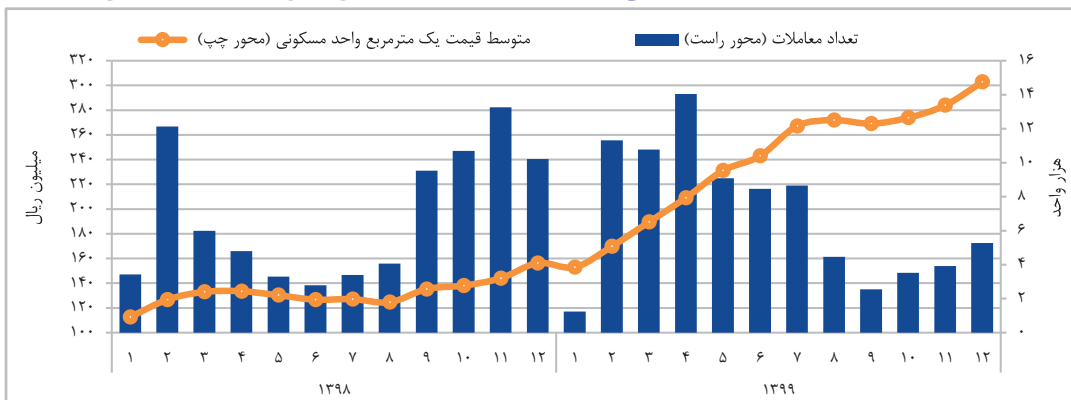
مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه نکته: داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

در بازار مسکن شهر تهران به ثبت رسید که ۴۸/۴ درصد کمتر از ماه مشابه سال قبل بود. رشد معاملات در مقایسه با ماه مشابه سال قبل، از آبان‌ماه سال ۱۳۹۹ منفی شده و از وقوع رکود در معاملات بازار مسکن حکایت دارد. نزدیک به ۵۳ درصد از معاملات بازار مسکن شهر تهران در اسفندماه سال ۱۳۹۹ برای واحدهای کوچک‌تر از ۸۰ مترمربع به ثبت رسید. در عین حال قیمت هر مترمربع ۶۱/۴ درصد از واحدهای مسکونی معامله‌شده کمتر از میانگین قیمت هر مترمربع واحد مسکونی شهر تهران بود، اگرچه نزدیک به نیمی از واحدهای مسکونی معامله‌شده ارزشی بیش از ۲۰ میلیارد ریال داشتند. نمودار ۲ روند تغییرات قیمت و تعداد معاملات را از ابتدای سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

مسکن

بازار مسکن در سال ۱۳۹۹ تقریباً به طور بی‌وقفه با رشد قیمت‌ها همراه بود. در آخرین ماه این سال متوسط قیمت یک مترمربع از واحدهای معامله‌شده در شهر تهران به حدود ۳۰۳ میلیون ریال رسید که رشد خیره‌کننده ۹۳/۷ درصدی را در مقایسه با ماه مشابه سال قبل و رشد ۶/۶ درصدی را صرفاً در طول یک ماه نشان می‌دهد. به این ترتیب حدوداً دو برابر شدن قیمت مسکن در طول سال ۱۳۹۹ از رشد سطح عمومی قیمت‌ها (نرخ تورم) در این مدت بیشتر بوده و رشد واقعی قیمت‌های مسکن و کاهش قدرت خرید متقاضیان مصرفی این کالای بادوام را نشان می‌دهد. در اسفندماه این سال ۵,۲۷۳ معامله

نمودار ۲- تعداد معاملات واحدهای مسکونی و متوسط ماهانه قیمت یک مترمربع از این واحدها در شهر تهران

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

نیروی کار

این رقم برای زنان تحصیل کرده به ۲۳/۴ درصد می‌رسد. در پاییز ۱۳۹۹ سهم افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از کل شاغلان با افزایش ۰/۶ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن به ۲۵/۰ درصد بالغ شده و سهم آنها در میان بیکاران با ۳/۱ واحد درصد کاهش به ۴۰/۲ درصد رسیده است. بنابراین وضعیت اشتغال تحصیلکردگان با بهبود نسبی مواجه بوده، اگرچه در گزارش مرکز آمار، به برآورد کل جمعیت دارای تحصیلات عالی و تغییرات آن اشاره نشده است.

به طور کلی می‌توان گفت که عامل اصلی روند کاهش نرخ بیکاری در کشور، افت قابل توجه تعداد افراد مایل به کار است. با وجود افزایش حدوداً ۳۳۰ هزار نفری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر کشور در پاییز ۱۳۹۹ نسبت به فصل مشابه سال قبل از آن، از جمعیت فعال در همین مدت بیش از ۴۷۷ هزار نفر کاسته شده است که یکی از دلایل آن ناامیدی بخشی از این افراد از یافتن شغل مناسب بوده است. در این برهه تنها ۴۱/۴ درصد از جمعیت در سن کار کشور فعال بوده‌اند که این مهم منجر به کاهش ۲/۹ واحد درصدی نرخ مشارکت در مقایسه با فصل مشابه سال گذشته شده است. این نرخ برای زنان تنها ۱۴/۱ درصد بوده و از همین جمعیت اندک ۴/۴ میلیون نفری زنان مایل به کار نیز تنها ۳/۷ میلیون نفر موفق به پیدا کردن شغل مناسب خود شده‌اند. در مجموع نسبت اشتغال^۲ با کاهش ۲/۱ واحد درصدی نسبت به پاییز ۱۳۹۸ به ۳۷/۵ درصد رسیده است. از حدود ۲۳/۴ میلیون نفر شاغل در این فصل، ۴۹/۰ درصد از آن‌ها در بخش خدمات، ۳۴/۳ درصد در بخش صنعت و مابقی در بخش کشاورزی مشغول بوده‌اند. جدول ۴ برخی شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در پاییز ۱۳۹۹ با فصل مشابه سال گذشته مقایسه می‌کند.

جدول ۴- شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

پاییز ۱۳۹۹		پاییز ۱۳۹۸					
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل		
۱۴/۱	۶۸/۸	۴۱/۴	۱۷/۵	۷۱/۰	۴۴/۳	نرخ (درصد)	مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۴/۴	۲۱/۵	۲۵/۸	۵/۴	۲۱/۹	۲۷/۳	تعداد (میلیون نفر)	
۱۱/۸	۶۳/۲	۳۷/۵	۱۴/۵	۶۴/۷	۳۹/۶	نسبت (درصد)	اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۳/۷	۱۹/۷	۲۳/۴	۴/۵	۲۰/۰	۲۴/۴	تعداد (میلیون نفر)	
۱۵/۹	۸/۱	۹/۴	۱۷/۳	۸/۹	۱۰/۶	نرخ (درصد)	بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
۰/۷	۱/۷	۲/۴	۰/۹	۲/۰	۲/۹	تعداد (میلیون نفر)	
۲۸/۷	۱۳/۶	۱۶/۵	۲۹/۳	۱۴/۷	۱۷/۹	نرخ (درصد)	بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله
۰/۶	۱/۲	۱/۸	۰/۸	۱/۴	۲/۲	تعداد (میلیون نفر)	
۲۳/۴	۱۰/۳	۱۴/۳	۲۷/۳	۱۲/۶	۱۷/۴	نرخ (درصد)	بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی
۰/۵	۰/۵	۱/۰	۰/۶	۰/۶	۱/۳	تعداد (میلیون نفر)	
۴/۳	۱۰/۹	۹/۹	۶/۲	۱۱/۵	۱۰/۶	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی (درصد)	

مآخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در پاییز ۱۳۹۹

۲. قیمت‌ها و تورم

خانوارهای کشور (اعم از شهری و روستایی) بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ در اسفند ۱۳۹۹ به ۲۹۸/۱ واحد رسیده که بیانگر نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه ۴۸/۷ درصدی، نرخ تورم سالانه ۳۶/۴ درصدی و نرخ تورم ماهانه ۱/۸ درصدی است. تورم نقطه‌به‌نقطه که در فروردین سال ۱۳۹۹ به ۱۹/۸ درصد رسیده بود، از آن پس با روندی تقریباً خطی و با شیبی تند شروع به افزایش کرد و از تیرماه مجدداً از تورم سالانه سبقت گرفت. این موضوع باعث شد که نرخ تورم سالانه نیز پس از ۱۲ ماه روند نزولی، چنان که انتظار می‌رفت از شهریور تغییر جهت دهد و صعودی شود، اگرچه هنوز به اوج ۴۲/۷ درصد در شهریور ۱۳۹۸ نرسیده است. نرخ تورم ماهانه نیز که از

در شرایطی که کنترل تورم در اکثریت قریب به اتفاق کشورهای دنیا به مسأله‌ای قابل حل تبدیل شده و سال‌ها است که تورم‌های زیر پنج درصد در بسیاری از کشورها تجربه می‌شود، این مهم در ایران به معضلی مزمن تبدیل شده که تمامی جنبه‌های اقتصاد کشور را تحت شعاع قرار داده است، به خصوص در یکی دو سال اخیر که روند فزاینده قیمت‌ها در بازارهای مختلف به یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های همه اقشار کشور تبدیل شده و نه تنها رفاه مردم بلکه آرامش فکری و ذهنی آنها را به شدت خدشه‌دار کرده است.

بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار، شاخص قیمت مصرف‌کننده برای کل

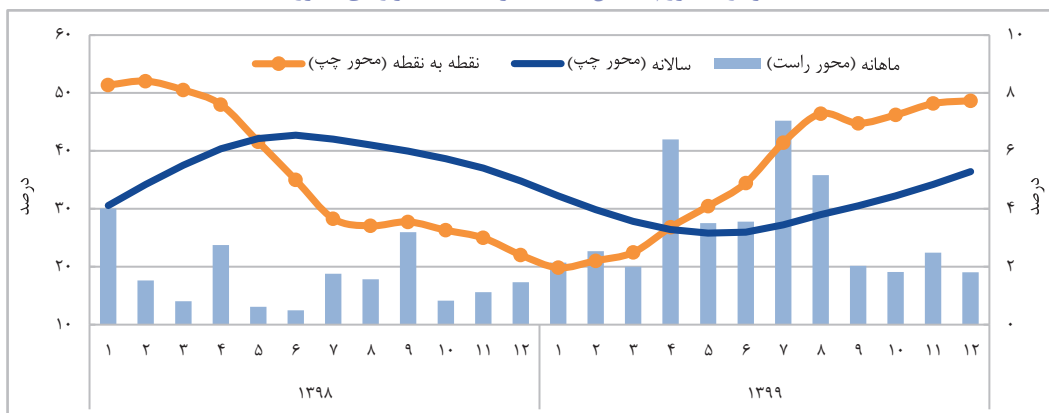
۲. نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار

دی‌ماه پارسال در حال افزایش بود و از ۰/۸ درصد در این ماه به بیش از ۲ درصد در ماه‌های بهار امسال رسید، در مهرماه رقم قابل توجه ۷/۰ درصد را به ثبت رساند،

اگرچه پس از آن روندی کاهشی را در پیش گرفت. نمودار ۳ انواع نرخ تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده را برای خانوارهای کل کشور نشان می‌دهد.

نمودار ۳- تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کشور

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده، اسفند ۱۳۹۹

پنیر و تخم مرغ» نیز ۷۹/۴ درصد بوده است. از سوی دیگر، کمترین نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت‌ها در این دوره نیز در گروه ارتباطات با ۲۰/۳ درصد تجربه شده است. در تفکیک کالاها و خدمات، در اسفندماه نرخ تورم سالانه برای کالاها ۴۳/۵ درصد و برای خدمات ۲۶/۴ درصد بوده است. این دو نرخ تقریباً از اواسط سال ۱۳۹۷ از هم فاصله گرفتند و رشد قیمت کالاها به خصوص کالاهای قابل مبادله (تحت تأثیر رشد نرخ ارز و تبعات شیوع کرونا) سرعت بیشتری نسبت به خدمات گرفت. اوج این اختلاف در شهریور سال گذشته بود که نرخ تورم به ترتیب ۶۰ درصدی و ۲۵ درصدی برای آنها به ثبت رسید. جدول ۵ تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده را برای گروه‌های اصلی سبد خانوار در اسفندماه ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که بر اساس ضریب اهمیت مرتب شده است.

در میان ۱۲ بخش اصلی سبد مصرفی خانوار نمونه کشور در محاسبات مرکز آمار برای اسفند ۱۳۹۹، بیشترین نرخ تورم سالانه با ۶۵/۶ درصد مربوط به گروه حمل و نقل و کمترین آن با ۱۶/۵ درصد متعلق به گروه ارتباطات است. نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت‌ها در بخش مبلمان و لوازم خانگی رکورد زده و ۶۸/۳ درصد نسبت به ماه مشابه سال قبل افزایش نشان می‌دهد. نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت‌های خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها نیز رقم قابل توجه ۶۷/۰ درصد را در اسفندماه ۱۳۹۹ به ثبت رسانده است، اگرچه نرخ رشد سالانه قیمت‌ها در این گروه کمتر و معادل ۳۹/۱ درصد بوده است. در این گروه زیرمجموعه «روغن‌ها و چربی‌ها» ۱۰۵/۹ درصد رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت‌ها را تجربه کرده و زیرمجموعه «میوه و خشکبار» با افزایش قیمت نقطه‌به‌نقطه ۸۴/۲ درصد مواجه شده است. افزایش قیمت نقطه‌به‌نقطه زیرمجموعه «شیر،

جدول ۵- تورم شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای کشور بر حسب بخش‌های اصلی در اسفند ۱۳۹۹

درصد تغییرات شاخص نسبت به			ضریب اهمیت	
دوازده ماهه	ماه مشابه سال قبل	ماه قبل		
۲۵/۳	۲۸/۴	۱/۵	۳۵/۵	مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها
۳۹/۱	۶۷/۰	۱/۸	۲۶/۶	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها
۶۵/۶	۵۴/۰	۰/۹	۹/۴	حمل و نقل
۲۹/۹	۴۰/۲	۲/۳	۷/۱	بهداشت و درمان
۳۸/۷	۵۲/۱	۴/۷	۴/۸	پوشاک و کفش
۳۷/۴	۴۷/۸	۱/۶	۴/۲	کالاها و خدمات متفرقه
۴۶/۵	۶۸/۳	۲/۸	۳/۹	مبلمان و لوازم خانگی
۱۶/۵	۲۰/۳	-۰/۱	۲/۹	ارتباطات
۲۱/۵	۲۲/۰	۰/۲	۱/۹	آموزش
۴۲/۵	۶۰/۱	۲/۰	۱/۷	تفریح و فرهنگ
۲۹/۷	۴۹/۱	۴/۷	۱/۴	هتل و رستوران
۳۶/۶	۵۱/۷	۰/۴	۰/۶	دخانیات
۳۶/۴	۴۸/۷	۱/۸	۱۰۰/۰	شاخص کل

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده، اسفند ۱۳۹۹

۲۸/۳ درصد است. این در حالی است که خروجی مدل تعادل عمومی واحد تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه از تورم سالانه ۲۵/۱ درصدی در سال ۱۴۰۰ حکایت دارد.

صندوق بین‌المللی پول تورم سالانه سال ۲۰۲۱ را ۳۰ درصد و تورم نقطه‌به‌نقطه این سال را ۲۵ درصد پیش‌بینی کرده است. تورم سالانه پیش‌بینی‌شده از سوی بانک جهانی برای ایران در سال ۱۴۰۰ معادل

۳. تراز پرداختها

صادرات شدیدتر از کاهش واردات بوده است و همین امر منجر به افت قابل توجه حساب کالا شده است. ارزش واردات کالا در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ معادل ۲۱/۰ میلیارد دلار و ۱۶/۷ درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۳۹۸ بوده، در حالی که ارزش صادرات کالا در همین مدت با افت ۳۵/۳ درصدی به ۲۰/۱ میلیارد دلار بالغ شده است. در این مدت ارزش صادرات نفتی ۴۷/۱ درصد و ارزش صادرات غیرنفتی ۲۲/۵ درصد کاهش یافته است. به این ترتیب صادرات غیرنفتی در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ معادل ۱۱/۶ میلیارد دلار بوده که بیشتر از صادرات نفتی ۸/۶ میلیارد دلاری است. از سوی دیگر، واردات نفتی و گازی کشور در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ همچون مدت مشابه سال قبل از آن نزدیک به صفر بوده است. واردات غیرنفتی اما با کاهش ۱۶/۶ درصدی مواجه شده و از ۲۱/۰ میلیارد دلار فراتر نرفته است. در نتیجه این تحولات، مازاد تراز بازرگانی نفتی با کاهش چشمگیر ۴۷/۰ درصدی به رقم ۸/۶ میلیارد دلار و کسری تراز بازرگانی غیرنفتی با کاهش ۸/۱ درصدی به ۹/۴ میلیارد دلار بالغ شده است. کسری حساب خدمات نیز در این مدت با کاهش ۴۳/۸ درصدی به حدود ۱/۳ میلیارد دلار رسیده است. مازاد حساب درآمد در این مدت ۸۸/۷ درصد کاهش یافته و مازاد حساب انتقالات جاری افزایش اندک ۰/۴ درصدی داشته است. جدول ۶ جزئیات موازنه پرداختها را نشان می‌دهد. برآورد می‌شود با توجه به تغییر ذخایر خارجی در نیمه نخست سال ۱۳۹۹، مانده ذخایر خارجی کشور در انتهای این دوره به حدود ۱۲۱/۹ میلیارد دلار بالغ شده باشد.

آخرین آمار مربوط به موازنه پرداختهای خارجی کشور که در زمان تهیه این گزارش از سوی بانک مرکزی منتشر شده، مربوط به شش ماهه نخست سال ۱۳۹۹ است. بر اساس این گزارش، موازنه پرداختها که از حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی به دست می‌آید، در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ معادل منفی ۱/۹ میلیارد دلار بوده است. این در حالی است که در مدت مشابه سال قبل این رقم معادل منفی ۴/۲ میلیارد دلار گزارش شده بود. بررسی اجزای مربوطه نشان می‌دهد که از یک سو مازاد ۴/۱ میلیارد دلاری حساب جاری در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۸ به کسری ۱/۸ میلیارد دلاری در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۹ تبدیل شده و از سوی دیگر کسری خالص حساب سرمایه با کاهش ۵۱/۶ درصدی به ۳/۹ میلیارد دلار بالغ شده است. نکته قابل توجه اینجا است که به موازات کاهش ۴/۱ میلیارد دلاری کسری حساب سرمایه، ۴/۲ میلیارد دلار به اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها افزوده شده و از منفی ۰/۳ میلیارد دلار به مثبت ۳/۸ میلیارد دلار رسیده است. حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است. حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ با افت قابل توجه ۱۱۴/۲ درصدی، از مثبت ۵/۹ میلیارد دلار در مدت مشابه سال قبل به منفی ۰/۸ میلیارد دلار تنزل یافته است. در مجموع تجارت کالایی کشور (مجموع ارزش صادرات و واردات) در این مدت ۲۶/۹ درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۳۹۸ رقم خورده، اما کاهش

جدول ۶- جزئیات موازنه پرداختها (میلیون دلار)

درصد تغییر	نیمه نخست ۱۳۹۹	نیمه نخست ۱۳۹۸	
-۱۴۴/۳	-۱,۸۲۸	۴,۱۲۲	حساب جاری
-۱۱۴/۲	-۸۴۴	۵,۹۲۷	حساب کالا
-۳۵/۳	۲۰,۱۳۰	۳۱,۰۹۴	صادرات کالا (فوب)
-۴۷/۱	۸,۵۵۸	۱۶,۱۶۴	صادرات نفتی
-۲۲/۵	۱۱,۵۷۲	۱۴,۹۳۰	صادرات غیرنفتی
-۱۶/۷	۲۰,۹۷۴	۲۵,۱۶۸	واردات کالا (فوب)
-۱۰۰/۰	۰	۶	گاز و فرآورده‌های نفتی
-۱۶/۶	۲۰,۹۷۴	۲۵,۱۶۲	سایر کالا
-۴۳/۸	-۱,۳۳۲	-۲,۳۶۹	حساب خدمات
-۸۸/۷	۲۸	۲۴۶	حساب درآمد
۰/۴	۳۲۰	۳۱۹	حساب انتقالات جاری
-۵۱/۶	-۳,۸۹۲	-۸,۰۴۰	خالص حساب سرمایه
-	۳,۸۳۶	-۳۲۴	اشتباهات و از قلم افتادگی
-۵۵/۶	-۱,۸۸۴	-۴,۲۴۱	موازنه کل

منبع: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی، شماره ۱۰۱

و از نظر ارزشی ۱۴/۹ درصد کاهش یافته و صادرات نیز از نظر وزنی و از نظر ارزشی کاهشی به ترتیب ۱۷/۹ درصدی و ۱۸/۸ درصدی را تجربه کرده است. در نتیجه تحولات تجاری کشور، کسری تراز بازرگانی غیرنفتی گمرکی از یک میلیارد و ۹۱۲ میلیون دلار در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۸ با افزایش قابل توجه ۶۳/۳ درصدی به ۳ میلیارد و ۱۲۳ میلیون دلار در دوره مشابه سال ۱۳۹۹ رسیده است. آمار تجارت خارجی کشور در ۱۱ ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ در جدول ۷ آمده است.

آخرین آمار تجارت خارجی منتشرشده از سوی گمرک در زمان تهیه این گزارش مربوط به ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ است. در این بازه زمانی تجارت کشور عمدتاً تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا و همچنین استمرار و تشدید تحریم‌های آمریکا کاهش یافته، در حالی که این کاهش در سمت صادرات شدیدتر بوده است. در این مدت ۳۰/۸ میلیون تن کالا به ارزش ۳۴/۳ میلیارد دلار به کشور وارد و ۱۰۳/۱ میلیون تن کالا به ارزش ۳۱/۲ میلیارد دلار از کشور صادر شده است. بنابراین واردات نسبت به مدت مشابه سال قبل از نظر وزنی ۶/۲ درصد

جدول ۷- تجارت خارجی کشور در ۱۱ ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹

درصد تغییرات	بازده ماهه نخست ۱۳۹۹		بازده ماهه نخست ۱۳۹۸	
	وزن	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)
واردات	-۶/۲	۳۴,۳۲۱	۳۰,۸۱۸	۴۰,۳۴۶
صادرات	-۱۷/۹	۳۱,۱۹۸	۱۰۳,۰۹۰	۳۸,۴۳۴
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۲۲/۱	-۳,۱۲۳	۷۲,۲۷۲	-۱,۹۱۲

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹

پنج شریک عمده صادرات ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ سهم ۷۵/۲ درصدی از کل صادرات کشور داشته‌اند، در حالی که این رقم برای پنج شریک عمده صادرات ایران در کل سال ۱۳۹۸ معادل ۷۳/۵ درصد و در کل سال ۱۳۹۷ معادل ۶۶/۸ درصد بوده است.

از سوی دیگر، چین با صادرات ۸/۸ میلیارد دلار کالا به کشور در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ همچون سال‌های گذشته در رتبه نخست کشورهای صادرکننده به ایران قرار دارد. سهم این کشور از کل واردات ایران از ۲۴/۱ درصد در مجموع سال ۱۳۹۷ به ۲۵/۶ درصد در مجموع سال ۱۳۹۸ و ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. امارات با ۸/۵ میلیارد دلار صادرات به ایران در این مدت، همچون سال‌های گذشته در رتبه دوم شرکای وارداتی ایران قرار گرفته و سهم آن از ۱۵/۳ درصد در سال ۱۳۹۷ و ۲۰/۴ درصد در سال ۱۳۹۸ به ۲۴/۷ درصد در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. ترکیه نیز با ۳/۸ میلیارد دلار صادرات به ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹، همچون سال قبل در جایگاه سوم شرکای وارداتی کشور قرار دارد. سهم این کشور از کل واردات ایران در این مدت ۱۱/۲ درصد بوده که اگرچه نسبت به سهم ۱۱/۴ درصدی در مجموع سال ۱۳۹۸ تغییر چندانی نداشته، اما بسیار فراتر از سهم ۶/۱ درصدی این کشور در مجموع سال ۱۳۹۷ است. هند در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ با ۲/۰ میلیارد دلار صادرات به ایران و سهم ۵/۸ درصدی از کل واردات کشور، همچون سال گذشته در جایگاه چهارم قرار گرفته است. آلمان نیز به عنوان مهم‌ترین شریک وارداتی اروپایی ایران با ۱/۷ میلیارد دلار صادرات به ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ سهمی ۴/۹ درصدی از کل ارزش واردات کشور را به خود اختصاص داده و در جایگاه پنجم قرار گرفته است. در مجموع پنج شریک عمده واردات ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ سهم ۷۲/۱ درصدی از کل واردات کشور داشته‌اند که بیشتر از سهم ۷۰/۷ درصدی پنج شریک عمده وارداتی در کل سال ۱۳۹۸ بوده است. به عبارت دیگر، تنها حدود یک چهارم از نیاز وارداتی ایران را کشورهای دیگر (به جز این پنج شریک عمده) تأمین می‌کنند و تحریم‌های آمریکا موجب شده‌اند که ایران برای تجارت بر چند کشور محدود متمرکز شود.

طبق گزارش بانک مرکزی، کل مانده بدهی خارجی کشور در پایان پاییز سال ۱۳۹۹ معادل ۹/۳ میلیارد دلار بوده که نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۸ رشد اندک ۳/۳ درصدی را نشان می‌دهد. حدود ۷/۴ میلیارد دلار از این رقم مربوط به بدهی‌های میان‌مدت و بلندمدت است که از کاهش ۲/۴ درصدی آن حکایت دارد. با این حال بدهی‌های خارجی کوتاه‌مدت ایران در این مدت با رشد قابل توجه ۳۱/۸ درصدی به سطح ۲/۰ میلیارد دلار رسیده است.

متأسفانه آمار مربوط به محصولات عمده وارداتی و صادراتی از گزارش تحلیل مقدماتی گمرک حذف شده است. با این حال برای ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ جزئیات صادرات و واردات گمرکی بدون اشاره به اقلام عمده منتشر شده، اگرچه بر اساس مصوبات کمیته مقابله با تحریم‌های وزارت اقتصاد و دارایی، مبنی بر مخاطرات انتشار عمومی آمارهای تجارت خارجی کشور در تشدید تحریم‌ها، اطلاعات مربوط به فصل ۲۷ کتاب مقررات صادرات و واردات (شامل سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها، مواد قیری و موم‌های معدنی)، از آمار صادرات حذف شده است. این در حالی است که بخش قابل توجهی از اقلام عمده صادراتی کشور در زیرمجموعه فصل ۲۷ قرار دارد. برای مثال اقلام عمده صادراتی در سال ۱۳۹۷ به ترتیب شامل میعانات گازی، گاز طبیعی مایع‌شده، پروپان مایع‌شده و سایر روغن‌های سبک و فرآورده‌ها به جز بنزین بوده‌اند که هر چهار مورد در زیرمجموعه فصل ۲۷ قرار دارند. در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹، صادرات اقلام زیرمجموعه فصل ۲۷ معادل ۹ میلیارد و ۶۷۸ میلیون دلار (۳۱/۰ درصد از کل صادرات کشور) بوده که کاهش ۳۲/۲ درصدی را در مقایسه با صادرات این اقلام در مجموع سال ۱۳۹۷ نشان می‌دهد. در ارتباط با مقاصد صادراتی کشور در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹، چین با ۸/۱ میلیارد دلار واردات از ایران همچون سال‌های قبل در صدر قرار گرفته و سهمی ۲۶/۰ درصدی از کل صادرات ایران را به خود اختصاص داده است. این سهم در سال ۱۳۹۸ معادل ۲۳/۰ درصد و در سال ۱۳۹۷ معادل ۲۰/۸ درصد بود. عراق که در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۷ سهم‌های به ترتیب ۲۱/۷ درصدی و ۲۰/۱ درصدی از کل صادرات ایران داشت، با واردات ۶/۹ میلیارد دلاری از ایران در ۱۱ ماهه نخست ۱۳۹۹ و سهم ۲۲/۰ درصدی از کل صادرات کشور، جایگاه دومین کشور واردکننده کالاهای ایرانی را حفظ کرده است. امارات متحده عربی به عنوان سومین شریک عمده صادراتی ایران، در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ معادل ۴/۲ میلیارد دلار واردات کالای غیرنفتی از ایران داشته و سهم آن از کل صادرات ایران در این مدت ۱۳/۴ درصد بوده است، در حالی که در مجموع سال ۱۳۹۸ با سهم ۱۰/۹ درصدی در جایگاه چهارم شرکای صادراتی ایران قرار گرفته بود. ترکیه با ۲/۲ میلیارد دلار واردات از ایران و سهم ۷/۲ درصدی، در جایگاه بعدی شرکای صادراتی ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ بوده است. این کشور در مجموع سال ۱۳۹۸ با سهم ۱۲/۲ درصدی از مجموع صادرات ایران جایگاه سوم را داشت. افغانستان با واردات ۲/۱ میلیارد دلاری از ایران در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ سهمی ۶/۷ درصدی را از کل صادرات ایران به خود اختصاص داده و در جایگاه پنجم قرار گرفته است. این در حالی است که سهم این کشور از صادرات ایران در سال ۱۳۹۸ معادل ۵/۷ درصد بود. در مجموع

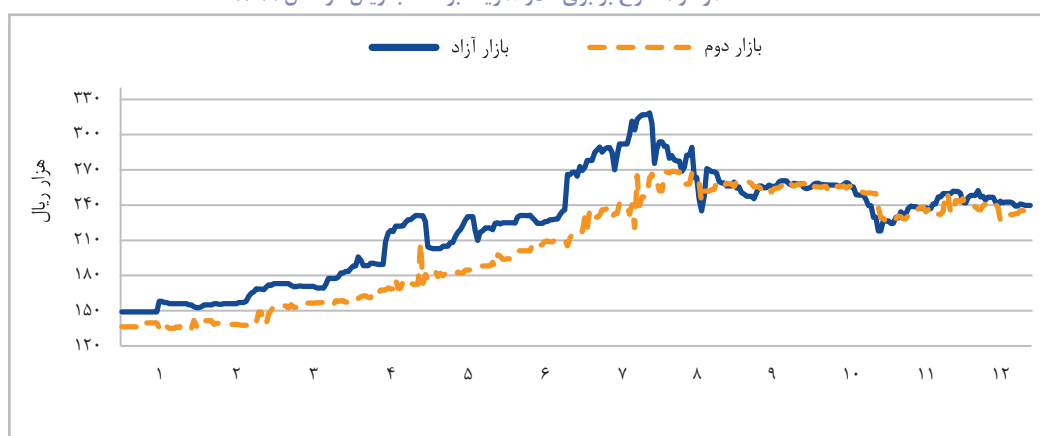
۴. بازار ارز

متوسط نرخ دلار در برابر ریال در مجموع سال ۱۳۹۹ نیز ۷۵/۴ درصد بیشتر از متوسط سال ۱۳۹۸ بود.

نرخ حواله دلار آمریکا در بازار دوم (نیما) در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ فاصله خود را با نرخ دلار در بازار آزاد بسیار کم کرد. این نرخ در آذر و دی ۱۳۹۹ حتی بالاتر از نرخ اسکناس در بازار آزاد بود، در حالی که به طور تاریخی عمدتاً نرخ‌های بازار دوم در محدوده‌ای پایین‌تر از نرخ‌های بازار آزاد قرار می‌گیرند. برخلاف بازار آزاد، نرخ حواله دلار آمریکا در بازار دوم پس از مشخص شدن نتیجه انتخابات آمریکا کاهش چندانی نیافت و صرفاً در محدوده‌ای نزدیک به نرخ بازار آزاد تثبیت شد. این نرخ از ۱۳۶/۳ هزار ریال در ابتدای سال به قله ۲۶۸/۷ هزار ریال در چهارم آبان‌ماه رسید و پس از آن نوسان چندانی نداشت، به نحوی که در پایان سال با اندکی کاهش به ۲۳۵/۲ هزار ریال رسید. به این ترتیب شکاف میان نرخ دلار آمریکا در برابر ریال در بازار آزاد و بازار دوم که در ابتدای سال معادل ۹/۳ درصد بود و در ۲۱ مهرماه رکورد ۳۷/۷ درصد را به ثبت رسانده بود، از ماه پایانی پاییز به این سو تقریباً از بین رفت، به نحوی که نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در فصل زمستان به طور متوسط تنها ۱/۳ درصد بیشتر از بازار دوم بود. این در حالی است که ثبات نرخ

روند افزایشی نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد که پس از اندکی وقفه، از نیمه دوم سال ۱۳۹۸ مجدداً آغاز شده بود، تا اواخر مهرماه سال ۱۳۹۹ ادامه یافت، اگرچه پس از آن و تا پایان سال روندی نسبتاً کاهشی بر بازار حکمفرما شد. قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد که در ابتدای سال ۱۳۹۹ معادل ۱۴۹/۰ هزار ریال بود، در ۲۷ مهر قله ۳۱۸/۶ هزار ریال را درنوردید. این نرخ البته مربوط به صرافی‌های مجاز بود و در میان صرافی‌های غیرمجاز نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران فراتر از این ارقام به ثبت رسید. پس از آن و با نزدیک شدن به انتخابات ریاست جمهوری آمریکا، این نرخ روندی کاهشی به خود گرفت، به نحوی که پس از مشخص شدن پیروزی نامزد حزب دموکرات، نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد تا سطح ۲۳۵/۰ هزار ریال در تاریخ ۱۸ آبان‌ماه فروافتاد. پس از آن بازار ارز روند نسبتاً باثباتی داشت. نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران در ۲۹ دی ماه به سطح ۲۱۸/۰ هزار ریال فروافتاد، اگرچه در پایان سال با اندکی افزایش در نرخ ۲۳۹/۶ هزار ریال به کار خود پایان داد. به طور متوسط در زمستان سال ۱۳۹۹، نرخ دلار در برابر ریال در بازار آزاد کاهش ۱۰/۶ درصدی را در مقایسه با پاییز این سال تجربه کرد، اگرچه ۷۵/۸ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۱۳۹۸ بود.

نمودار ۴- نرخ برابری دلار آمریکا بر حسب ریال در سال ۱۳۹۹

منبع: شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز و پایگاه اینترنتی <https://www.sanarate.ir>

قانون بودجه بوده است. بخشی از این مقدار ارز نه از محل صادرات نفتی، بلکه از طریق تخصیص یارانه از محل منابع بانک مرکزی تأمین شده است. در سال ۱۳۹۸ نیز ۱۵ میلیارد دلار ارز با نرخ ترجیحی تخصیص یافت که تنها ۸ میلیارد دلار آن از محل صادرات نفتی دولت تأمین شده بود. طبق آخرین اطلاعات منتشرشده از سوی بانک مرکزی، در سال ۱۳۹۹ واردات ذرت بیشترین سهم دریافت ارز ترجیحی را داشته و پس از آن به ترتیب دارو، روغن خام، تجهیزات و ملزومات پزشکی، کنجاله، دانه‌های روغنی، گندم، جو، کود و کاغذ قرار دارند.

رسمی دلار در سطح ۴۲ هزار ریال منجر به ثبت شکاف قابل توجه ۴۸۱/۰ درصدی این نرخ و نرخ دلار در بازار آزاد در فصل پایانی سال ۱۳۹۹ شد. نمودار ۴ نرخ برابری دلار آمریکا و ریال ایران را در بازار دوم و بازار آزاد در طول سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد.

طبق اذعان بانک مرکزی، دریافتی ارزی این بانک در سال ۱۳۹۹ (از محل صادرات نفتی دولت) حدود ۱۵ درصد میانگین سالانه در ۲۰ سال گذشته بوده است. این در حالی است که در این سال بیش از ۱۰ میلیارد دلار ارز با نرخ ترجیحی به واردات کالاهای اساسی، دارو و تجهیزات پزشکی تخصیص یافته که ۲ میلیارد دلار بیشتر از تکلیف

۵. متغیرهای پولی و اعتباری

و ۳۸/۴ درصدی نقدینگی نسبت به زمان مشابه سال ۱۳۹۸ حکایت دارد. بر این اساس پایه پولی به ۴۰۰۷۵ هزار میلیارد ریال و حجم نقدینگی به ۳۱۰۳۰۰ هزار میلیارد ریال رسیده است که در مقایسه با ابتدای سال به ترتیب از رشد ۱۵/۵ درصدی و ۲۶/۶ درصدی حکایت دارد. بنابراین هر واحد پول پرقدردن در انتهای پاییز امسال با ضریب

در شرایط خاص اقتصاد کشور که تورم به شکل نگران‌کننده‌ای در حال افزایش است، بررسی عامل اصلی آن یعنی رشد متغیرهای پولی از اهمیت بسزایی برخوردار می‌شود. آخرین ترانامه منتشرشده سیستم بانکی از سوی بانک مرکزی در زمان تهیه این گزارش مربوط به انتهای پاییز ۱۳۹۹ است که از رشد قابل توجه ۲۹/۷ درصدی پایه پولی

فزاینده‌ای در حدود ۷/۷ واحد به نقدینگی تبدیل شده است. منابع غیررسمی از جمله گزارش اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران از پایه پولی حدوداً ۴,۳۶۰ هزار میلیارد ریالی و نقدینگی حدوداً ۳۳,۰۹۰ هزار میلیارد ریالی در پایان بهمن‌ماه ۱۳۹۹ حکایت دارند که رشد سالانه به ترتیب ۳۳ درصدی و ۳۹ درصدی را نشان می‌دهد. بر اساس ترازنامه بانک مرکزی، عامل اصلی رشد پایه پولی در یک سال منتهی به آخر آذر سال ۱۳۹۹، رشد خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده که سهم از رشد ۲۴/۴ واحد درصدی از رشد ۲۹/۷ درصدی پایه پولی داشته است. این مهم عمدتاً متأثر از فروش بخشی از دارایی‌های ارزی صندوق توسعه ملی از سوی دولت به بانک مرکزی در راستای پوشش کسری بودجه و همچنین تجدید ارزیابی و تسعیر ارز با نرخ بالاتر رخ داده است. باید توجه داشت که استقراض دولت از منابع ارزی صندوق توسعه ملی و فروش آنها به بانک مرکزی و دریافت معادل ریالی آن در شرایطی که به دلیل تحریم‌های آمریکا، بانک مرکزی به ارزهای مورد نظر در خارج از کشور دسترسی ندارد، مشابه استقراض مستقیم دولت از بانک مرکزی است و همان اثرات تورمی را به دنبال خواهد داشت. در سال گذشته هم رشد خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در کنار خالص سایر اقلام باعث افزایش پایه پولی شده بود، حال آن که در سال ۱۳۹۷ افزایش شدید خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی این نقش را بازی می‌کرد. خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در طول یک سال منتهی به پایان پاییز ۱۳۹۹ افزایش ۲۴/۹ درصدی داشته و از طرف دیگر خالص

بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی ۵۰/۲ درصد کاهش یافته است. همچنین بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی افزایش ۱۳/۹ درصدی را در یک سال منتهی به آذر ۱۳۹۹ تجربه کرده است. بخش خالص سایر اقلام نیز در این مدت ۱۰/۶ درصد کاهش یافته که البته به دلیل مقدار منفی آن، اثر افزایشی بر پایه پولی داشته است. برای بررسی آمار نقدینگی باید به بررسی ترازنامه کل سیستم بانکی پرداخت. این ترازنامه از رشد قابل توجه ۶۹/۸ درصدی حجم پول (شامل اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و سپرده‌های دیداری) و ۳۲/۳ درصدی شبه پول (سپردهای مدت‌دار و غیردیداری) در دوره یک ساله منتهی به انتهای آذر ۱۳۹۹ حکایت دارد. به این ترتیب در مقایسه با فصل قبل، رشد سالانه پول اندکی کمتر و رشد سالانه شبه پول اندکی بیشتر شده است که البته هر دوی این نرخ‌ها از روند بلندمدت خود بیشتند. در عین حال نه تنها رشد قابل توجه پول پر قدرت در این مدت به افزایش تورم دامن زده، بلکه افزایش سیالیت نقدینگی در پی رشد خیره‌کننده نسبت حجم پول به نقدینگی به رشد سطح عمومی قیمت‌ها کمک کرده است. سهم پول از کل نقدینگی در انتهای پاییز ۱۳۹۹ به ۱۹/۷ درصد رسیده است که اگرچه از فصل پیشین یک واحد درصد کمتر است، ۳/۶ واحد درصد افزایش را نسبت به فصل مشابه سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. این نسبت در انتهای سال ۱۳۹۷ معادل ۱۵/۱ درصد و در انتهای ۱۳۹۶ معادل ۱۲/۷ درصد بوده است. جدول ۸ جزئیات رشد پایه پولی و نقدینگی را در سال ۱۳۹۸ و نه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد.

جدول ۸- منابع پایه پولی و مصارف نقدینگی (انتهای دوره-هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر پاییز نسبت به ۱۳۹۹	۱۳۹۹					۱۳۹۸				
	ابتدای سال	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز
۲۹/۷	۱۵/۵	۴,۰۷۵/۴	۳,۷۲۰/۶	۳,۸۳۳/۵	۳,۵۲۸/۵	۳,۱۴۲/۶	۲,۹۵۱/۲	۲,۷۴۴/۳	پایه پولی	
۲۴/۹	۱۰/۴	۳,۸۳۸/۳	۳,۶۳۱/۸	۳,۶۶۹/۱	۳,۴۷۵/۷	۳,۰۷۲/۴	۲,۶۵۷/۷	۲,۳۱۰/۴	خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	
-۵۰/۲	-۲۱/۳	۱۲۳/۰	۱۷۲/۷	۳۹۴/۳	۱۵۶/۳	۲۴۶/۸	۳۳۶/۶	۴۱۴/۸	خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	
۱۳/۹	۱۴/۶	۱,۲۶۸/۴	۱,۲۹۱/۹	۱,۱۳۲/۹	۱,۱۰۶/۹	۱,۱۱۳/۹	۱,۲۱۸/۸	۱,۳۴۵/۵	بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	
-۱۰/۶	-۴/۶	-۱,۱۵۴/۳	-۱,۳۷۵/۸	-۱,۳۶۲/۸	-۱,۲۱۰/۴	-۱,۲۹۰/۵	-۱,۲۶۱/۹	-۱,۳۲۶/۴	خالص سایر اقلام	
۳۸/۴	۲۶/۶	۳۱,۳۰۰/۲	۲۸,۹۵۸/۹	۲۶,۵۷۱/۷	۲۴,۷۲۱/۵	۲۲,۶۲۳/۱	۲۱,۲۶۴/۴	۱۹,۷۹۹/۱	نقدینگی	
۶۹/۸	۴۴/۴	۶,۱۷۰/۳	۶,۰۰۷/۰	۵,۰۲۰/۵	۴,۲۷۳/۰	۳,۶۳۴/۸	۳,۳۳۳/۵	۳,۱۰۸/۷	پول	
۲۱/۷	۵/۰	۶۴۲/۲	۵۹۹/۶	۵۷۸/۰	۶۱۱/۴	۵۲۷/۹	۴۹۸/۶	۵۰۲/۲	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	
۷۷/۹	۵۱/۰	۵,۵۲۸/۱	۵,۴۰۷/۴	۴,۴۴۲/۵	۳,۶۶۱/۶	۳,۱۰۶/۹	۲,۸۳۴/۹	۲,۶۰۶/۵	سپردهای دیداری	
۳۲/۳	۲۲/۹	۲۵,۱۲۹/۹	۲۲,۹۵۱/۹	۲۱,۵۵۱/۲	۲۰,۴۴۸/۵	۱۸,۹۸۸/۳	۱۷,۹۳۰/۹	۱۶,۶۹۰/۴	شبه پول (سپردهای غیردیداری)	
۶/۷	۹/۶	۷/۷	۷/۸	۶/۹	۷/۰	۷/۲	۷/۲	۷/۲	ضریب فزاینده نقدینگی (بدون واحد)	

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

هزار میلیارد ریال تأمین مالی کسری بودجه صورت گرفته است. کل اوراق بدهی دولتی منتشرشده در بازار سرمایه طی ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ حدود ۱,۵۷۰ هزار میلیارد ریال بوده است و سهم اسناد خزانه اسلامی از این رقم به حدود ۴۴۰ هزار میلیارد ریال بالغ می‌شود. بانک مرکزی در راستای کنترل نرخ بهره و یا در راستای تأمین اعتبار برای بانک‌های دچار کسری، نسبت به خرید این اوراق و انتقال آنها به ترازنامه خود در مراحل مختلف اقدام کرده است. برای مثال در قالب عملیات بازار باز و در هفته منتهی به ۱۹ اسفند ۱۳۹۹، تزریق نقدینگی ۶۳/۳ هزار میلیارد ریالی در قالب توافق باز خرید (رپیو) با سررسید ۷ روزه انجام پذیرفت. علاوه بر این، دریافت اعتبار بانک‌ها

استقراض دولت از صندوق توسعه ملی (به مثابه استقراض غیرمستقیم از بانک مرکزی) به شدت وضعیت بدهی دولت به بانک مرکزی را تحت‌الشعاع قرار داده، به نحوی که با وجود انتشار حجم قابل توجه اوراق بدهی دولتی و با وجود تهاجر مطالبات بانک‌ها و طلبکاران دولت با بدهی آنها به بانک مرکزی، خالص بدهی دولت به بانک مرکزی نه تنها افزایش نیافته، بلکه بدهی ۷۰/۶ هزار میلیارد ریالی دولت به بانک مرکزی در پایان آذرماه ۱۳۹۸ به طلب ۱۵۹/۲ هزار میلیارد ریالی در پایان آذر ۱۳۹۹ تبدیل شده است. باید توجه داشت که از ابتدای سال ۱۳۹۹ تا ۱۲ اسفندماه صرفاً از طریق حراج اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی حدود ۱,۱۴۰

می‌دهد. حجم سپرده‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی که در سال‌های اخیر عمدتاً بیشتر از تسهیلات رشد می‌کرد، در پایان پاییز ۱۳۹۹ روندی معکوس داشته و با افزایش ۴۲/۴ درصدی نسبت به آذر ۱۳۹۸ به ۳۵,۲۰۶ هزار میلیارد ریال رسیده است. نسبت ذخیره قانونی نیز با اندکی افزایش نسبت به انتهای تابستان به ۱۰/۰ درصد رسیده که همچنان کمتر از سال‌های گذشته است. در نتیجه، حجم مانده سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی با رشد ۴۲/۹ درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۳۱,۶۷۳ هزار میلیارد ریال رسیده است. به این ترتیب روند نزولی نسبت تسهیلات به سپرده‌ها (پس از کسر سپرده قانونی) در پایان آذر ماه متوقف شده و این نسبت از ۷۹/۴ درصد در پایان سال ۱۳۹۸ به ۸۱/۲ درصد در پایان آذرماه ۱۳۹۹ افزایش یافته است. جدول ۹ جزئیات این آمار را نشان می‌دهد.

از طریق توثیق اوراق بدهی دولتی در این هفته معادل ۲۲۷/۹ هزار میلیارد ریال بوده است که مجموع تزریق نقدینگی در قبال دریافت اوراق بدهی دولتی را به ۲۹۱/۲ هزار میلیارد ریال می‌رساند. در مقابل اما جذب نقدینگی از سوی بانک مرکزی در این هفته تنها ۶۸/۷ هزار میلیارد ریال بابت تسویه توافقی‌های بازخرید سرسید شده و ۹۵/۳ هزار میلیارد ریال بابت فروش اوراق بدهی دولتی در اختیار بانک مرکزی در بازار ثانویه (مجموعاً ۱۶۴/۰ هزار میلیارد ریال) بوده است. در مجموع، در پایان سال ۱۳۹۹ مانده توافقی بازخرید در عملیات بازار باز صفر بوده، اگرچه مانده اعتبارگیری بانک‌ها در پایان این سال به ۲۲۷ هزار میلیارد ریال بالغ می‌شود. در آخرین روز آذرماه سال ۱۳۹۹ مانده کل تسهیلات اعطاشده سیستم بانکی به ۲۵,۷۰۹ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به ابتدای سال ۳۲/۸ درصد و نسبت به زمان مشابه سال قبل ۴۷/۷ درصد رشد نشان

جدول ۹- مانده تسهیلات و سپرده‌های ریالی و ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره

درصد تغییر آذر نسبت به ۱۳۹۹	درصد تغییر آذر نسبت به ۱۳۹۹					
	آذر ۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	زمان مشابه سال قبل
تسهیلات (هزار میلیارد ریال)	۳۲/۸	۳۵,۷۰۹/۳	۱۹,۳۵۵/۸	۱۵,۰۹۰/۲	۱۲,۵۸۷/۱	۹,۸۶۶/۶
سپرده‌ها (هزار میلیارد ریال)	۲۹/۶	۳۵,۲۰۵/۹	۲۷,۱۶۲/۸	۲۰,۶۷۳/۴	۱۶,۴۶۴/۱	۱۲,۷۲۸/۴
سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (هزار میلیارد ریال)	۲۹/۹	۳۱,۶۷۳/۰	۲۴,۳۸۱/۱	۱۸,۵۶۸/۳	۱۴,۷۴۱/۹	۱۱,۳۷۴/۱
نسبت ذخیره قانونی (درصد)	-	۱۰/۰	۱۰/۲	۱۰/۲	۱۰/۵	۱۰/۶
نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)	-	۸۱/۲	۷۹/۴	۸۱/۳	۸۵/۴	۸۶/۷

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای بانکی

از ۶۵/۳ درصد کمتر نخواهد شد. دو بخش خدمات و صنعت و معدن مشابه روال گذشته بیشترین سهم را (به ترتیب ۳۹/۲ درصد و ۳۰/۴ درصد) از دریافت این تسهیلات داشته‌اند و پس از آن بخش بازرگانی (با ۱۷/۸ درصد) قرار گرفته است. در بین اهدافی که برای پرداخت این تسهیلات عنوان می‌شود، تسهیلات پرداختی در قالب سرمایه در گردش همچون گذشته بیشترین سهم را (۶۰/۶ درصد) به خود اختصاص داده است. در جدول ۱۰ هدف از دریافت تسهیلات پرداختی بانک‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی در ۱۱ ماهه نخست سال ۱۳۹۹ نشان داده شده است.

تسهیلات پرداختی سیستم بانکی به بخش‌های مختلف اقتصادی طی ۱۱ ماهه ابتدایی سال جاری به ۱۶,۰۶۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل افزایش قابل توجه ۸۹/۷ درصدی داشته است و می‌تواند تبعات تورمی شدیدی از محل افزایش تقاضای کل به دنبال داشته باشد. جالب توجه است که تسهیلات پرداختی بابت مقابله با شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا سهم چندانی در افزایش تسهیلات اعطایی بانک‌ها نداشته و حتی در صورت نادیده گرفتن این تسهیلات و همچنین حذف تسهیلات پرداختی به شرکت‌های کارگزاری فعال در بازار سرمایه، رشد تسهیلات بانک‌ها

جدول ۱۰- تسهیلات پرداختی به تفکیک بخش‌های اقتصادی و هدف از دریافت آنها در هر بخش (درصد از کل) طی ۱۱ ماهه نخست ۱۳۹۹

کل بخش‌ها	کشاورزی	صنعت و معدن	مسکن و ساختمان	بازرگانی	خدمات	متفرقه
مجموع (هزار میلیارد ریال)	۱,۱۰۳/۳	۴,۸۷۸/۸	۹۱۴/۳	۲,۸۶۰/۹	۶,۲۹۶/۹	۱۶,۰۶۰/۵
ایجاد	۲۲/۰	۱۵/۷	۲۱/۰	۴/۱	۱۰/۶	۱۲/۴
تأمین سرمایه در گردش	۶۶/۲	۷۵/۱	۳۱/۲	۴۵/۱	۵۹/۸	۶۰/۶
تعمیر	۰/۶	۱/۱	۲۱/۳	۰/۳	۲/۰	۲/۴
توسعه	۷/۰	۶/۹	۳/۵	۶/۱	۱۸/۹	۱۱/۳
خرید کالای شخصی	۱/۱	۱/۰	۰/۰	۴۴/۰	۰/۵	۸/۴
خرید مسکن	۰/۲	۰/۲	۲۲/۰	۰/۲	۰/۶	۱/۶
سایر	۲/۸	۰/۱	۱/۰	۰/۱	۷/۶	۳/۳

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تسهیلات پرداختی به تفکیک بخش‌های اقتصادی و هدف از دریافت طی ۱۱ ماهه سال ۱۳۹۹

۶. وضعیت مالی دولت

لایحه همراه بوده است. در زیرمجموعه منابع عمومی بیشترین رشد به واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای مربوط می‌شود، در حالی که بیشترین نقد به لایحه تقدیمی دولت وجود بیش‌برآورد در همین زمینه بوده است. جدول ۱۱ نمای کلی قانون بودجه سال ۱۴۰۰ را به تصویر می‌کشد.

قانون بودجه سال ۱۴۰۰ به صورت دو سقفی تنظیم شده است. به این مفهوم که از مجموع ۱۲,۷۷۹ هزار میلیارد ریال اعتبار مصوب برای منابع عمومی، اجازه تخصیص ۹,۳۷۹ هزار میلیارد ریال به دولت داده شده و تخصیص ۳,۴۰۰ هزار میلیارد ریال باقی‌مانده، از شش ماهه دوم سال و صرفاً پس از اطمینان از تحقق منابع و متناسب با

قانون بودجه سال ۱۴۰۰ پس از چندین مرحله ارجاع و اصلاح بین مجلس و دولت و بین شورای نگهبان و مجلس، نهایتاً در واپسین روز کاری سال ۱۳۹۹ به تصویب رسید و برای اجرا ابلاغ شد. منابع و مصارف بودجه کل کشور در قانون مصوب رشد ۱۸/۳ درصدی نسبت به لایحه تقدیمی دولت دارد. بودجه شرکت‌های دولتی رشد اندک ۰/۶ درصدی را در مقایسه با لایحه تجربه کرده، در حالی که منابع و مصارف بودجه عمومی دولت رشد قابل توجه ۴۷/۷ درصدی را نسبت به لایحه ۱۴۰۰ و رشد ۱۱۱/۴ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۹ تجربه کرده است. درآمدهای اختصاصی تنها ۸/۳ درصد بیشتر از لایحه تصویب شده، اما منابع عمومی با رشد ۵۱/۹ درصدی نسبت به

جدول ۱۱- نمای کلی قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال - درصد)

مصارف				منابع			
رشد نسبت به برآورد عملکرد ۱۳۹۹	رشد نسبت به قانون ۱۳۹۹	رشد نسبت به لایحه ۱۴۰۰	قانون ۱۴۰۰	رشد نسبت به برآورد عملکرد ۱۳۹۹	رشد نسبت به قانون ۱۳۹۹	رشد نسبت به لایحه ۱۴۰۰	قانون ۱۴۰۰
۱۲۱/۴	۱۱۱/۲	۴۴/۶	۹,۲۱۰	۸۱/۷	۵۷/۵	۴۳/۲	۴,۵۴۹
۱۶۰/۷	۱۰۱/۵	۷۰/۴	۱,۷۷۲	۱,۵۴۸/۱	۲۶۸/۰	۷۵/۶	۳,۹۵۵
۲۹۴/۸	۲۸۲/۲	۷۹/۱	۱,۷۹۶	۶۷/۵	۱۴۴/۷	۴۳/۲	۴,۲۷۵
۱۴۱/۳	۱۲۳/۸	۵۱/۹	۱۲,۷۷۹	۱۴۱/۳	۱۲۳/۸	۵۱/۹	۱۲,۷۷۹
-	۲۱/۶	۸/۳	۹۵۸	-	۲۱/۶	۸/۳	۹۵۸
-	۱۱۱/۴	۴۷/۷	۱۳,۷۳۸	-	۱۱۱/۴	۴۷/۷	۱۳,۷۳۸
-	۹/۴	۰/۶	۱۵,۷۱۳	-	۹/۴	۰/۶	۱۵,۷۱۳
-	۴۲/۲	۱۸/۳	۲۸,۸۲۳	-	۴۲/۲	۱۸/۳	۲۸,۸۲۳

مأخذ: قانون و لایحه بودجه کل کشور سال ۱۴۰۰ و قانون بودجه کل کشور سال ۱۳۹۹.
* برآورد عملکرد سال ۱۳۹۹ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی لحاظ شده است.

منبع مهم دیگری که در سقف دوم قانون بودجه سال ۱۴۰۰ گنجانده شده، تحویل ۹۰۰ هزار میلیارد ریال نفت به طلبکاران دولت در راستای رد دیون است. این مهم در قانون بودجه سال قبل نیز گنجانده شده بود و عدم امکان اجرای آن پیش از این نیز به اثبات رسیده بود. همچنین در قانون بودجه ۱۴۰۰، در صورت درخواست دارندگان اوراق دولتی، امکان تسویه اوراق مالی دولتی با سررسید زودتر از خرداد ۱۴۰۰ از طریق تحویل نفت خام تا سقف ۱۵۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده است.

همچنین در سقف دوم قانون بودجه ۱۴۰۰ معادل ۶۰۰ هزار میلیارد ریال صادرات نفت، میعانات گازی و خالص صادرات گاز مازاد بر سقف اول این قانون در نظر گرفته شده است. با توجه این که منابع نفتی سقف اول قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بر مبنای صادرات نفتی روزانه ۲ میلیون و ۳۰۰ هزار بشکه‌ای محاسبه شده، تحقق منابع در سقف اول نیز غیرواقعی و دارای بیش‌برآورد جدی است. در واقع نمایندگان مجلس نه تنها نسبت به کاهش برآورد درآمدهای نفتی لایحه اقدامی نکردند، بلکه حتی بر آن افزودند. همچنین در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ دولت مکلف به افزایش تدریجی نرخ ارز ترجیحی (۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا) شده و از این محل ۱۰۰ هزار میلیارد به درآمدهای متفرقه در سقف دوم افزوده شده است. در عین حال سقف تخصیص ارز ترجیحی ۸ میلیارد دلار تعیین شده و بانک مرکزی از اختصاص بیشتر از این رقم منع شده است. این در حالی است که در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹، تخصیص ارز ترجیحی از سوی بانک مرکزی بیش از سقف مقرر قوانین بودجه بوده است. در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بانک مرکزی مجاز است به منظور کنترل بازار ارز نسبت به عرضه ارز حداکثر تا

روند واریزی به خزانه در نیمه نخست سال امکان‌پذیر است. پیش از این در قانون بودجه سال ۱۳۹۴ بودجه‌ریزی دو سقفی تجربه شده بود و نتیجه آن عدم کنترل مخارج در سقف اول و عدم تحقق منابع سقف دوم و نهایتاً تشدید کسری بودجه بود. تکرار این روند در قانون بودجه ۱۴۰۰ با توجه به کسری قابل توجه ۴,۶۶۱ هزار میلیارد ریالی مصوب برای تراز عملیاتی، عواقب منفی شدیدتری را به همراه خواهد داشت. مهمترین منبعی که در سقف دوم قانون بودجه سال ۱۴۰۰ گنجانده شده عبارت است از ۱,۳۰۰ هزار میلیارد فروش سهام متعلق به دولت و شرکت‌های دولتی جهت تقویت تأمین اجتماعی افراد تحت پوشش صندوق‌های بازنشستگی کشوری، لشکری، فولاد و همچنین تأدیه بخشی از دیون و ایفای تعهدات قانونی سازمان تأمین اجتماعی و موارد متعدد مشابه دیگر برای تأمین رفاه اجتماعی اقشار مختلف جامعه. تا سقف ۲۰۰ هزار میلیارد ریال دیگر نیز قرار است در سقف دوم از محل واگذاری سایر اموال منقول و غیرمنقول و ارایه حق امتیاز، صرف تأمین بخشی از پاداش پایان خدمت کارکنان دستگاه‌های اجرایی، رتبه‌بندی معلمان، همسان‌سازی حقوق اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم با حقوق اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های وابسته به وزارت بهداشت و موارد متعدد مشابه دیگر شود. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ معادل ۹۰۰ هزار میلیارد ریال برای این مصارف (خارج از سرجمع منابع و مصارف عمومی) در نظر گرفته شده بود که نقدهای فراوانی را به دنبال داشت. در شماره پیشین این گزارش به بخشی از این نقدها از جمله ایجاد مصارف پایدار و بلندمدت در ازای منابع موقت و یک ساله اشاره شد. نمایندگان مجلس نه تنها نسبت به حذف این مصارف اقدام نکردند، بلکه آن را به ۱,۵۰۰ هزار میلیارد ریال افزایش دادند.

ابتدای سال ۱۴۰۰ متولد شود، برای استان‌هایی که نرخ باروری آنها تا ۲/۵ واحد باشد، مبلغ ۱۰ میلیون ریال و مجموعاً تا سقف ۱۰ هزار میلیارد ریال صرفاً جهت خرید واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری قابل معامله در بورس به نام فرزند اختصاص دهد. از آنجایی که چنین مشوقی تأثیر ناچیزی بر میزان باروری خواهد داشت، می‌توان آن را صرفاً حمایت دولتی از محل منابع عمومی به نفع اهالی بازار سرمایه تعبیر کرد.

در زمینه انتشار اوراق مالی، در قانون بودجه مجوز انتشار ۲۷۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی اسلامی به شرکت‌های تابعه وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی، نیرو و راه و شهرسازی داده شده است. همچنین مجوز دولت برای انتشار انواع اوراق مالی اسلامی از ۲۳۰ هزار میلیارد ریال در لایحه به ۶۵۵ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه این سال افزایش یافته است. وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف شده است که هر ماه گزارشی از نسبت بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی را به مجلس ارائه کند و فراتر رفتن این نسبت از ۴۵ درصد منوط به اجازه مجلس شده است. این در حالی است که در چنین رویکردی عملاً مجلس خود را در مقابل عمل انجام‌شده قرار داده و با این نحوه بودجه‌ریزی، چاره‌ای جز ارایه مجوز برای نسبت‌های بیشتر از ۴۵ درصد بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی نخواهد داشت. نکته قابل توجه اینجا است که مجلس انتشار اسناد خزانه اسلامی را نیز از ۲۰۰ هزار میلیارد ریال در لایحه به ۵۰۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه ۱۴۰۰ افزایش داده است. انتشار ۱۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی جهت خرید تجهیزات آتش‌نشانی، انتشار ۲۰ هزار میلیارد اوراق و اختصاص منابع حاصله به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی جهت بهسازی روستاها و انتشار ۲۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی اسلامی جهت انجام طرح‌های تحقیقاتی راهبردی دفاعی، از دیگر موارد افزایش بدهی دولت‌اند که نمایندگان مجلس به قانون بودجه سال ۱۴۰۰ اضافه کرده‌اند.

انتشار اسناد تسویه خزانه نوع دوم (با مشارکت بانک‌ها و بانک مرکزی) نیز از ۳۰۰ هزار میلیارد ریال در لایحه به ۳۵۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه افزایش یافته است. در این زمینه ۱۰ هزار میلیارد ریال تسویه بدهی دولت به آستان قدس رضوی به قانون بودجه سال ۱۴۰۰ اضافه شده است. مجوز معامله این اوراق در بازار ثانویه نیز در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ اضافه شده است و دلیل آن پیشگیری از افزایش پایه پولی عنوان شده است. این در حالی است که انتشار اسناد تسویه خزانه نوع دوم هیچ تأثیری بر حجم پایه پولی نداشته و صرفاً ترکیب منابع آن را تغییر می‌دهد. در عین حال نمایندگان مجلس در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ با تغییر رابطه مالی شرکت‌های تابعه وزارت نیرو با دولت، بدهی آنها به شرکت‌های تولیدکننده آب و برق را در حکم بدهی دولت به آنها قلمداد کرده است که در تناقض با اصل استقلال بودجه عمومی از بودجه شرکت‌های دولتی است. در همین زمینه قرار است ۱۰ هزار میلیارد ریال از منابع این بند (انتشار اسناد تسویه خزانه نوع دوم) صرف تسویه بدهی بانکی شرکت‌های تابعه سازمان‌های نیروهای مسلح شود.

افزایش حق امتیاز و حقالسهم دولت از کارورها و اپراتورهای ارائه‌دهنده خدمات مخابراتی به میزان ۱۰ واحد درصد و اختصاص منابع حاصله به توسعه زیرساخت همان کارور در بستر شبکه ملی اطلاعات، حمایت از تولید محتوا در فضای مجازی و طرح کلان و معماری شبکه ملی اطلاعات، یکی دیگر از موارد بحث‌برانگیز مصوبات مجلس در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بوده است. این در حالی است که کارورهای ارائه‌دهنده خدمات اجازه افزایش تعرفه اینترنتی مصرفی در سال ۱۴۰۰ را ندارند. همچنین درآمدهای کاربران دارای بیش از ۵۰۰ هزار دنبال‌کننده رسانه‌های کاربرمحور از این محل، در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ مشمول مالیات بر درآمد شده است.

تغییر قابل توجه دیگر قانون بودجه نسبت به لایحه آن، تغییر نرخ ارز مبنای محاسبه حقوق ورودی از نرخ ترجیحی به نرخ سامانه مبادله الکترونیکی (ای‌تی‌اس) است. البته نمایندگان مجلس برای عدم افزایش

۲ درصد کمتر از نرخ میانگین سامانه معاملات الکترونیکی اقدام کند. باید توجه داشت که در قانون بودجه سال ۱۴۰۰، سهم صندوق توسعه ملی از منابع نفتی متناسب با دستور رهبر انقلاب نسبت به لایحه تغییر کرده و تا سقف صادرات نفتی یک میلیون بشکه در روز معادل ۲۰ درصد و برای فراتر از آن معادل ۳۸ درصد خواهد بود. در لایحه سهم صندوق توسعه ملی برای هر میزان صادرات نفتی معادل ۲۰ درصد در نظر گرفته شده بود. به همین دلیل رقم استقراض دولت از صندوق توسعه ملی در قانون بودجه نسبت به لایحه کاهش یافته است. همچنین طبق دستور رهبر انقلاب و متن مصوب قانون بودجه سال ۱۴۰۰، منابع نفتی مزاد بر یک میلیون بشکه باید صرف بازپرداخت بدهی دولت به صندوق توسعه ملی شود. این در حالی است که در جداول کلان این قانون برای بازپرداخت بدهی دولت به صندوق توسعه ملی عدد ۱ گذاشته شده و این مهم منجر به ناترازی منابع و مصارف بودجه و نهایتاً تشدید کسری بودجه خواهد شد. همچنین اجازه استفاده دولت از منابع صندوق توسعه ملی برای تأمین سهم ۱۵ درصد دولت در تسهیلات مالی خارجی، و برداشت ۲ میلیارد و ۸۴۵ میلیون یورو از منابع ورودی صندوق توسعه ملی برای مصارفی از قبیل تقویت بنیه دفاعی که در لایحه بودجه ۱۴۰۰ لحاظ شده بود، در قانون بودجه حذف شده است.

در عین حال واگذاری ۷۰۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی پیش‌فروش نفت که در لایحه در نظر گرفته شده بود، از قانون بودجه سال ۱۴۰۰ حذف شده است.

اختصاص مواد اولیه قیر رایگان که در لایحه بودجه ۱۴۰۰ پس از سال‌ها حذف شده بود، مجدداً با مبلغ ۱۵۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ به تصویب رسید. ۴۸ درصد آن در اختیار وزارت راه و شهرسازی برای آسفالت راه‌ها، ۲۰ درصد در اختیار بنیاد مسکن انقلاب اسلامی برای آسفالت و بهسازی روستاها، ۱۷ درصد در اختیار وزارت کشور برای آسفالت معابر شهری، ۶ درصد در اختیار بسیج سازندگی سپاه برای مصرف پایگاه‌ها و پاسگاه‌ها و راه‌های بین مزارع، ۶ درصد در اختیار وزارت آموزش و پرورش برای نوسازی مدارس و ۳ درصد در اختیار وزارت جهاد کشاورزی برای بیابان‌زدایی و مالچ‌پاشی قرار می‌گیرد. همچنین ۵۹۸ میلیارد ریال از درآمد ناشی از عوارض خروج از کشور در اختیار بنیاد مسکن انقلاب اسلامی قرار می‌گیرد تا برای بهسازی محیط روستاهای مرزی هزینه شود.

در بخش دیگری از تغییرات قانون بودجه ۱۴۰۰ نسبت به لایحه ارایه شده از سوی دولت، از طریق احداث جایگاه‌ها و زیرساخت استفاده از سوخت گاز مایع (ال‌پی‌جی) و فروش هر کیلوگرم گاز مایع برابر دو سوم قیمت یک لیتر بنزین سهمیه‌ای، تا سقف ۱۵ هزار میلیارد ریال به منابع جدول تبصره ۱۴ (هدمندی یارانه‌ها) اضافه شده به نحوی که ۵ هزار میلیارد ریال آن صرف تخصیص یارانه‌ای معادل به طور میانگین ۳۳ کیلوگرم گاز مایع در هر ماه برای خانوارهای ساکن مناطق فاقد لوله‌کشی گاز طبیعی و ۱۰ هزار میلیارد ریال آن صرف توسعه زیرساخت استفاده از گاز مایع در ناوگان حمل و نقل شود. همچنین نرخ سوخت واحدهای پالایشگاهی، پتروشیمی، فولادی و سایر واحدهای تولید فلزات معادل ۳۰ درصد و واحدهای سیمانی و سایر صنایع (به غیر از نیروگاه‌ها) معادل ۱۰ درصد نرخ متوسط خوراک گاز تحویلی به شرکت‌های پتروشیمی تعیین شده است که به معنی افزایش حدوداً دو برابری قیمت‌های فعلی است و منابع حاصل از آن به جدول هدمندی یارانه‌ها اضافه شده است.

نمایندگان مجلس در تصویب قانون بودجه تلاش کرده‌اند که نظارت و کنترل بیشتری را بر شرکت‌های دولتی اعمال کنند و بخش قابل توجهی از تغییرات قانون بودجه، از جمله الزام شرکت‌های دولتی به ارایه صورت‌های مالی شش ماهه و تعیین تکلیف شرکت‌های دولتی که سه سال پیاپی زیان‌ده بوده و یا زیان انباشته آنها بیش از نیمی از سرمایه آنها است، در این راستا صورت گرفته است.

در این قانون بودجه، دولت مکلف شده است به ازای هر فرزند که از

تکالیف برای نظام بانکی است. افزایش وام ازدواج از ۵۰۰ میلیون ریال برای هر یک از زوجین به یک میلیارد ریال برای زوج‌های کمتر از ۲۵ سال و زوج‌های کمتر از ۲۳ سال و ۷۰۰ میلیون ریال برای افراد بالای این سنین، افزایش تسهیلات اشتغالزایی از ۱۰۰ هزار میلیارد ریال به ۲۸۰ هزار میلیارد ریال و افزایش سهم ستاد مردمی رسیدگی به امور دینه از منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها از ۲ هزار میلیارد ریال به ۵ هزار میلیارد ریال، افزایش تسهیلات قرض‌الحسنه ودیعه یا خرید یا ساخت مسکن برای خانوارهای فاقد مسکن دارای فرزند سوم از ۲/۱ هزار میلیارد ریال به ۹ هزار میلیارد ریال از هر محل از جمله منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها و ارایه تسهیلات ۱۰۰ تا ۵۰۰ میلیون ریالی برای صاحب فرزند اول تا پنجم و بیشتر شدن، تنها بخشی از این تسهیلات تکلیفی اضافه شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ محسوب می‌شوند.

شدید هزینه واردات، حقوق ورودی ۴ درصدی را به یک درصد برای کالاهای اساسی، دارو، تجهیزات پزشکی و نهاده‌های کشاورزی و دامی و ۲ درصد برای سایر کالاها کاهش دادند. در عین حال ذکر شده است که مبلغ ریالی حقوق ورودی کالاهای اساسی، دارو، تجهیزات پزشکی و نهاده‌های کشاورزی و دامی نباید نسبت به سال ۱۳۹۹ افزایش یابد. حقوق ورودی گوشی‌های تلفن همراه به ارزش بالای ۶۰۰ دلار نیز معادل ۱۲ درصد تعیین شده است. همچنین در قانون بودجه برای دو شرکت داخلی خودروسازی دارای سهامدار عمده خصوصی تکلیف شده است که نسبت به فروش خودرو با تقسیط ۵ ساله برای جانبازان اقدام کنند که نمونه دیگری از مداخلات متعدد دولت در امور شرکت‌های به اصطلاح خصوصی است. تغییر قابل توجه دیگر در قانون بودجه ۱۴۰۰ نسبت به لایحه، افزایش

جدول ۱۲ - ترکیب منابع و مصارف عمومی دولت در قانون بودجه ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال - درصد)

مصارف عمومی			منابع عمومی		
رشد نسبت به لایحه ۱۴۰۰	سهم از کل مصارف عمومی	قانون بودجه ۱۴۰۰	رشد نسبت به لایحه ۱۴۰۰	سهم از کل منابع عمومی	قانون بودجه ۱۴۰۰
۴۴/۶	۷۲/۱	۹,۲۱۰/۴	۴۳/۲	۳۵/۶	۴,۵۴۹/۰
		هزینه‌ها (جاری)			درآمدها (جاری)
			۳۱/۲	۲۵/۵	۳,۲۵۲/۴
			۵۵/۹	۳/۸	۴۸۵/۰
			۳/۱	۱/۲	۱۵۰/۱
			۴۲/۱	۰/۹	۱۱۸/۲
			۲۴۶/۹	۴/۳	۵۴۳/۳
					تراز عملیاتی
۴۵/۹	-	-۴,۶۶۱/۴			
		تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۷۵/۶	۳۱/۰	۳,۹۵۵/۵
۷۰/۴	۱۳/۹	۱,۷۷۲/۴	۷۵/۳	۲۷/۳	۳,۴۹۲/۷
			۸۱/۱	۳/۵	۴۵۲/۸
			۰/۰	۰/۱	۱۰/۰
					تراز سرمایه‌ای
۸۰/۱	-	۲,۱۸۳/۰			
		تملك دارایی‌های مالی	۴۳/۲	۳۳/۵	۴,۲۷۴/۷
۷۹/۱	۱۴/۱	۱,۷۹۶/۴	۳۰/۰	۱۲/۷	۱,۶۲۵/۰
			۰/۰	۰/۰	۰/۵
			۰/۰	۰/۱	۱۲/۲
			۱۳۷/۸	۱۷/۷	۲,۲۵۹/۰
			۰/۰	۰/۱	۱۶/۰
			-۵۲/۱	۲/۸	۳۶۲/۰
			-۱۰۰/۰	۰/۰	۰/۰
					تراز مالی
۲۵/۱	-	۲,۴۷۸/۳			

ماخذ: قانون و لایحه بودجه سال ۱۴۰۰

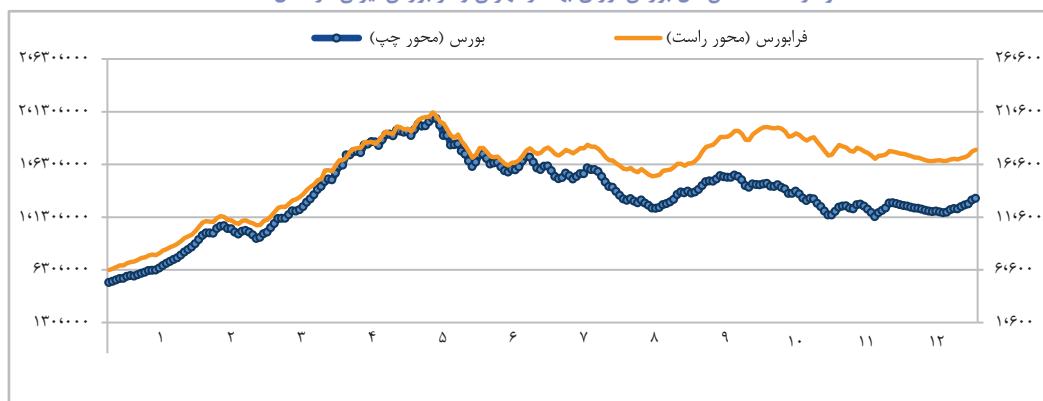
۷. بازار سرمایه

کل بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۹۹ معادل ۱۵۵ درصد بود که بسیار بیشتر از رشد سطح عمومی قیمت‌ها در اقتصاد ایران محسوب می‌شود.

فراپورس ایران که معمولاً روند کاملاً مشابهی را در مقایسه با بورس اوراق بهادار تهران تجربه می‌کرد، از پاییز سال ۱۳۹۹ با اندکی تغییر مسیر از رشد شاخص بورس اوراق بهادار تهران پیشی گرفت. شاخص فراپورس که در آخرین روز کاری سال ۱۳۹۸ کمتر از ۸,۶۰۰ واحد بود، در نوزدهم مردادماه به ۲۱ هزار و ۵۳۶ واحد رسید و در نوزدهم آبان‌ماه به سطح ۱۵ هزار و ۴۸۴ واحد فروافتاد. این شاخص نیز از ابتدای سال ۱۳۹۹ و در کمتر از ۵ ماه بیش از ۳ برابر شد و در سه ماه بعدی حدود ۲۸ درصد افت پیدا کرد. به این ترتیب اگرچه رشد فراپورس در ۵ ماهه ابتدایی سال کمتر از بورس بود، اما افت بعدی آن به طور قابل ملاحظه‌ای کمتر از بورس رقم خورد تا شکافی بین مسیر حرکتی بورس و فراپورس پدیدار شود. به این ترتیب رشد شاخص کل فراپورس ایران در طول سال ۱۳۹۹ حدود ۱۷۳ درصد و ۱۸ واحد درصد بیشتر از بورس تهران بود. نمودار ۵ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فراپورس را در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد.

فصل ابتدایی سال ۱۳۹۹ برای بازار سرمایه ایران به صورت بی‌سابقه و غیرقابل انتظاری شروع شد. شاخص کل بورس که این سال را با رقمی حدود ۵۱۰ هزار واحد شروع کرده بود، در هفته آخر اردیبهشت‌ماه به بیش از یک میلیون واحد رسید و در یک ماه و نیم ابتدایی فعالیت در این سال نرخ سود بیش از ۱۰۰ درصدی را به ثبت رساند. علیرغم یک افت مقطعی در اواخر این ماه، روند صعودی شاخص با سرعت بیشتری در خردادماه ادامه پیدا کرد و این روند تا اواخر تیرماه تقریباً بی‌وقفه ادامه‌دار بود. از اوایل مرداد نوساناتی در بازار رخ داد اما روند کلی باز هم صعودی بود، تا این که در بیستم این ماه شاخص به قله ۲ میلیون و ۵۶ هزار واحد رسید. پس از آن افت شاخص کل بازار سرمایه آغاز شد، به نحوی که در هجدهم بهمن‌ماه این سال به سطح یک میلیون و ۱۳۵ هزار واحد فروافتاد. به عبارت دیگر در حالی که از ابتدای سال تا روز اوج بازار سرمایه، یعنی در طول کمتر از ۵ ماه، شاخص بورس بیش از چهار برابر شده بود، در حدود شش ماه بعد از آن ۴۵ درصد از آن کاسته شد. در نهایت شاخص کل بورس در آخرین روز کاری سال با یک میلیون و ۳۰۸ هزار واحد به کار خود پایان داد. به این ترتیب رشد شاخص

نمودار ۵- شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و فراپورس ایران در سال ۱۳۹۹

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فراپورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

بود. ارزش بازار بورس در آخرین روز کاری سال ۱۳۹۹ به ۵۱,۶۰۱ هزار میلیارد ریال رسید که ۱۷۶ درصد بیشتر از انتهای سال ۱۳۹۸ است. این در حالی است که ارزش بازار در انتهای تیرماه تا ۷۱,۶۰۰ هزار میلیارد ریال پیشروی کرده بود و در اوایل مرداد از این رقم هم فراتر رفته بود. رشد شاخص کل هم‌وزن در طول سال ۱۳۹۹ معادل ۱۴۳ درصد بوده که اندکی کمتر از تغییرات شاخص کل است و نشان می‌دهد بازدهی شرکت‌های با مقیاس کوچکتر اندکی کمتر از شرکت‌های بزرگتر در این بازار بوده است. رشد شاخص مالی و شاخص صنعت هم در طول این سال به ترتیب ۱۷۹/۹ درصد و ۱۵۲/۰ درصد محاسبه شده که مطابق ماه‌های گذشته به طور متوسط از پربازده‌تر بودن سهام گروه مالی و بانکی به نسبت سهام شرکت‌ها و کارخانه‌های صنعتی حکایت دارد. جدول ۱۳ اهم این آمار و ارقام را نشان می‌دهد.

در سال ۱۳۹۹ بیش از ۲/۲ هزار میلیارد سهم در بورس مورد معامله قرار گرفت که ۱۰۴ درصد بیشتر از حجم معاملات سهام در سال ۱۳۹۸ بود. با توجه به جهش قیمت‌ها در بازار سهام، طبیعتاً ارزش معاملات طی این مدت نرخ رشد بسیار بیشتری را تجربه کرد و معامله ۲۴,۳۶۳ هزار میلیارد ریال سهم در این مدت ۴۲۱ درصد بیشتر از ارزش معاملات در سال ۱۳۹۸ بود. به غیر از سهام، معاملات سایر اجزای بازار سرمایه مثل صندوق‌های قابل معامله هم تقریباً به همین شدت رشد داشت و لذا نرخ رشد ارزش کل معاملات بازار در دوره مورد بررسی به ۴۲۵ درصد رسید. رشد ارزش معاملات بازار بدهی اما کمتر از سایر اجزا و معادل ۱۱۹ درصد بود. به این ترتیب معامله ۲۳۲ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی در سال ۱۳۹۹ تنها ۰/۹ درصد از ارزش کل معاملات این بازار بوده است، در حالی که در سال ۱۳۹۸ نزدیک به ۲/۱ درصد از ارزش کل معاملات مربوط به اوراق بدهی

جدول ۱۳- برخی شاخص‌ها و آمار مهم بورس اوراق بهادار تهران

ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	انتهای دوره			در طول دوره			درصد تغییر
	شاخص صنعت	شاخص مالی	شاخص کل هم‌وزن	ارزش کل معاملات	ارزش معاملات سهام	حجم معاملات سهام	
	(هزار واحد)	(هزار واحد)	(هزار واحد)	(هزار میلیارد ریال)	(هزار میلیارد ریال)	(میلیارد سهم)	
۵۱,۶۰۰/۵	۱,۱۵۴/۳	۱,۷۸۲/۱	۴۳۹/۸	۲۶,۸۸۶/۹	۲۴,۳۶۳/۱	۲,۲۱۵/۵	۱۳۹۹
۱۸,۷۳۱/۷	۴۵۸/۰	۶۳۶/۷	۱۷۷/۱	۵,۱۲۶/۴	۴,۶۷۳/۷	۱,۰۸۶/۲	۱۳۹۸
۱۷۵/۵	۱۵۲/۰	۱۷۹/۹	۱۴۸/۳	۴۲۴/۵	۴۲۱/۳	۱۰۴/۰	

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

اختیار فروش تبعی اختصاص داشت. در آخرین روز کاری سال ۱۳۹۹، نسبت قیمت به درآمد ۱۲ ماه گذشته^۳ در بورس تهران به ۱۶/۴ واحد رسید که همچنان بسیار بالاتر از سایر بازارهای دارایی در اقتصاد ایران است. این نسبت در پایان سال ۱۳۹۸ معادل ۱۰/۳ واحد بود. بنابراین با وجود افت قیمت‌های سهام در نیمه دوم سال ۱۳۹۹، همچنان متوسط رشد قیمت‌های سهام از رشد بازدهی شرکت‌های بورسی بیشتر بوده است.

در کنار رونق بازار ثانویه اوراق بهادار در سال ۱۳۹۹، بازار اولیه و تأمین مالی از طریق بورس اوراق بهادار تهران نیز نسبت به سال ۱۳۹۸ رونق نسبی را تجربه کرد. در این سال ۹۳۲ هزار میلیارد ریال تأمین مالی از طریق بورس اوراق بهادار تهران صورت پذیرفت که ۱۳۹ درصد بیشتر از سال ۱۳۹۸ بود. از این مقدار ۶۹ درصد به تأمین مالی از طریق افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی دارایی)، ۱۶ درصد به عرضه اولیه سهام، ۱۴ درصد به انتشار اوراق بدهی و ۱ درصد به انتشار اوراق

۸. سایر تحولات

موافقت کرد. نتیجه اجرای این طرح زیان سنگین آن بود و به همین دلیل سریلانکا مجدداً از چین درخواست وام کرد. چین با پرداخت وام ۵۷۵ میلیون دلاری موافقت کرد با این شرط که نرخ سود سالانه وام قبلی به بیش از ۶ درصد افزایش یابد. نتیجه نهایی این فرآیند واگذاری ۹۹ ساله این بندر به یک شرکت چینی بود. بنابراین نتیجه نامطلوب این طرح نه به دلیل عملکرد چین، بلکه به دلیل سیاست اشتباه دولت سریلانکا بود، کما این که مسئولیت استفاده درست از وام و بازپرداخت اقساط آن بر عهده وام‌گیرنده است. حتی نمی‌توان ادعا کرد که چین از تملک بلندمدت یک بندر زیان‌ده منفعات اقتصادی کسب کرده است. در واقع بسیاری از پروژه‌های چین در چارچوب سیاست یک کمربند-یک جاده نیز در قالب رویکرد پوپولیسمی حکومت چین صورت می‌پذیرند. حتی تصرف دارایی‌ها در وام‌های اعطایی چین اتفاقی نادر است و در بیشتر موارد چاره‌ای جز بخشش بخشی از وام اعطاشده (یا حتی کل آن) وجود نداشته است. بنابراین آنچه باعث نگرانی است، عدم انتشار مطالعات توجیه اقتصادی طرح‌هایی است که دولت‌ها - چه از طریق منابع مالی داخلی و چه از طریق منابع مالی خارجی - در پی اجرای آنها هستند. در مورد برنامه بلندمدت همکاری چین و ایران اصل این تفاهم‌نامه نیز محرمانه تلقی شده و از انتشار آن جلوگیری شده است و بنابراین نگرانی از تبعات اجرای طرح‌های اقتصادی در قالب این تفاهم‌نامه نیز امری طبیعی است.

امضای برنامه ۲۵ ساله همکاری‌های مشترک ایران و چین در ۷ فروردین سال ۱۴۰۰ توسط وزرای خارجه ایران و چین موجب بروز مباحث و انتقادات گسترده‌ای در فضای رسانه‌ای ایران شد. این در حالی است که جزئیات این برنامه انتشار عمومی نیافته و مشخص نیست این همکاری در زمینه‌های صنعت نفت، گاز و پتروشیمی، زیرساخت‌ها و در زمینه‌های نظامی، امنیتی، فرهنگی و قضایی قرار است در چه چارچوبی اجرایی شده و چه طرح‌هایی از طریق چه فرآیندی تأمین مالی شده و به چه ترتیبی مورد بهره‌برداری قرار گیرند.

بنابراین عمده انتقادات به این برنامه نه از روی انتقاد به مفاد آن، بلکه از روی ارزیابی عملکرد چین در همکاری با برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی است. در این زمینه از دیپلماسی وام-تله چین به شدت ابراز نگرانی می‌شود. برای مثال از ساخت و توسعه بندر هامبانتوتا در سریلانکا به عنوان نمونه اصلی این دیپلماسی چین یاد می‌شود. این پروژه از سوی دولت سریلانکا مطرح شد و با وجود تخمین برآوردهای دولتی از عدم سوددهی این بندر، در خواست سرمایه‌گذاری در آن به کشورهای همسایه از قبیل هند فرستاده شد که نتیجه مطالعات هند نیز عدم سوددهی این پروژه بود. دولت سریلانکا اما بر اجرای این طرح در راستای سیاست‌های پوپولیسستی خود اصرار داشت و نهایتاً اکزیم بانک چین با پرداخت ۳۰۷ میلیون دلار وام با نرخ سود سالانه کمتر از ۲ درصد به شرطی که شرکت مورد نظر چین آن را بسازد

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | شماره ۲۲ | فروردین ۱۴۰۰

تهیه شده در مدیریت تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه
کارشناس: حسین سلطان آبادی

طراح ساختار بصری: حنا نیه نیازمند
گرافیکست و صفحه آرا: میترا دهقانی

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم، شماره ۲

تلفن ۴۲۱۷۸۰۰۰ (۰۲۱) فکس ۱۰۹۵ ۸۸۷۰ (۰۲۱)

کدپستی ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷ صندوق پستی ۴۴۴۵-۱۵۸۷۵

www.middleeastbank.ir info@middleeastbank.ir